la clandestinitat, amb publicitat subterrània i el primer jurat fou compost per Josep Pous i Pagés com a president; Maurici Serrahima, Marçal Olivar, Ramon Aramon i Josep M. Boix i Selva. L'Aymà fill hi féu de secretari sense vot (50). Aquest premi, en certa manera, també fou impulsat per Serrahima, molt vinculat als Aymà, que eren els seus editors, i que col.laboraven a **Miramar**.

El primer any el jurat es reuní *"al bar Mesquida, als Josepets"* (Munné, 1985:13) i donaren el premi a Cèlia Sunyol amb l'obra **Primera Part**. Quedà segona Mª Aurèlia Capmany amb la novel.la **Necessiten morir**:

> *"En Pous i Pagés, en Marçal Olivar i en Josep M. Boix i Selva van votar una novel.la de la Cèlia Sunyol (...) L'Aramon i jo hem votat per la novel.la d'una noia jove, a qui no conec, i que l'Aramon em diu que havia tingut de deixebla a l'Institut Escola; es diu M. Aurèlia Capmany, i és filla -gairebé no cal ni dir-ho- de l'Aureli Capmany, el folklorista (...) Ha quedat en tercer lloc una novel.la de Ramon Xuriguera, ben feta, però d'un altre temps"* (Serrahima, 1974:17).

Al premi s'hi havien presentat unes vint-i-cinc novel.les, cosa que es podia considerar un gran èxit ja que la convocatòria havia estat clandestina.

L'any següent també s'entregà el premi. El jurat es reuní al restaurant Set Portes i el formaven Josep M. de Sagarra com a president- *"hi ha substituït en Miquel Llor que, a darrera hora, s'ha desdit de formar-ne part: "jo no sóc crític"..."* (Serrahima,1974:79); Maurici Serrahima, Ramon Aramon, Salvador Espriu i Joan Oliver. La segona edició fou guanyada per Mª Aurèlia Capmany amb **El cel no és transparent**. En segon lloc quedà **Agràs** de J.F. Ferrer i Coll. (51).

Els dos anys següents no es pogué atorgar per la prohibició expressa de les autoritats competents. *"Al tercer, quan ja havia corregut la veu,*

va ser prohibit. Va ser una prohibició expressa a la convocatòria de premis literaris" (Aymà, 1985:135).

El 1951 fou reprès el premi perquè els Aymà arribaren a un acord amb l'Editorial Selecta de Cruzet (52). Fou una convocatòria pública feta en castellà :

> *"Va ser aleshores que ens van obligar a fer la propaganda en castellà. A la clandestinitat havíem fet tota la propaganda en català, però en el moment de fer-se públic ens van obligar a fer els prospectes en castellà. Això va durar fins a la instauració del Premi Sant Jordi, en substitució de Joanot Martorell"* (Aymà,1985:135).

La concessió del premi tingué un caràcter més públic i social, ja que es feia a la Casa del Libro de Cruzet i s'entregava el 13 de desembre. L'any 1953 l'ambient augmentà en traslladar-se els actes a l'Hotel Majéstic , i celebrar-se la "Nit de Santa Llúcia":

> *"Ahir al vespre (13-XII-1953)-, amb la dona, al Majéstic, la festa de lliurament dels premis de l'any; després de les interrupcions, hi han volgut donar una gran solemnitat. El premi Joanot Martorell l'ha guanyat l'Espinàs; l'Ossa Menor de poesia, J. Martí Pol (no sé qui és), i l'Aedos, l'Alexandre Galí"* (Serrahima,1974:439).

El de biografia "Aedos" fou creat el 1953 i el 1956 s'instaurà el "Josep Yxart" d'assaig. L'any 1959, el "Joanot Martorell" canvià el nom pel de "Sant Jordi", que és el que ha romàs fins als nostres dies. Amb el trasllat de la festa a un hotel, la celebració adquirí un to més públic i hi participà molta més gent, cosa que augmentà el relleu del premis literaris en català.

Altres premis literaris creats foren els dedicats a la poesia. Un d'important fou l'"Ossa Menor", instituït el 1949 per l'editor Josep Pedreira , i que fou atorgat per primera vegada el 1950, essent guanyat per Mn. Pere Ribot. Abans, se n'havien convocat uns altres dos, de

manera clandestina: -el 1947 es convocà el "Salvat-Papasseit" i el 1948 el "Rosselló-Pòrcel", per part de la revista literària **Ariel**. Tots dos eren de poesia però tingueren molt poc ressò.

Foren convocats altres premis menors com "El Premi de Contes de l'Associació Condal", convocat per primera vegada el 1949. El 1952 la llibreria de les Galeries Laietanes, dirigida per Maria Cugueró, organitzà un altra concurs de contes. Al primer jurat hi figuraven Maurici Serrahima, Mª. Aurèlia Capmany i Salvador Espriu, els quals votaren dos contes de Jordi Sarsanedas, **Contra la nit d'Oboixangó** i **En Peret a Portobello**. (Serrahima, 1974:254).

Tots els premis, a mida que a anaven passant els anys, aconsseguiren els seus objectius de recuperar un públic que ja havia existit i la formació d'un de nou, sobretot per al món de la novel.la, ja que la poesia tenia un cultiu molt ampli però en cercles restringits. Alhora aconseguiren de donar a conèixer nous escriptors, tot i que sovint tenien problemes amb la censura, com fou el cas de Mª Aurèlia Capmany, Josep M. Espinàs o Manuel de Pedrolo. Aquests premis també recuperaren autors ja consagrats abans de la guerra, com fou el cas de Josep Pla . Pla guanyà el "Joanot Martorell" de 1951, amb **El carrer estret**. Fou el primer any que un mitjà de comunicació massiu, Ràdio Barcelona, se'n féu ressó i hi parlaren els membres del jurat i les dues guanyadores dels anys anteriors. (Serrahima,1974:225).

Els premis convocats per la iniciativa privada pretengueren de substiuir la política oficial de la Generalitat d'atorgament de guardons literaris d'abans de 1939. Els premis foren, en certa manera, un desafiament als vencedors i a la cultura castellana a Catalunya, perquè

tendiren a restablir la protecció de la literatura catalana, que no només no era oficial, sinó que estava absolutament al marge de la política cultural oficial, i fins i tot la desafiava des de la clandestinitat, fent tota mena de trampes per a poder publicar llibres. Es pot dir que els concursos literaris constiuïren una mostra més d'enginy dels resistents per a remuntar la repressió contra la cultura. Això demostra, a més, que el sector públic s'inhibí en el tema. L'Ajuntament de Barcelona atorgava els premis "Ciudad de Barcelona" als quals eren molt crítics els intel.lectuals catalans.

Dins de la convocatòria de premis en català hom destaca, a més, que la majoria eren per a llibres de creació, o sia, novel.les, contes i poesia, però no hi havia premis per a la recerca científica -només el cartell de premis de l'IEC-, ni d'assaig. ¿Per quina raó? Probablement perquè el món universitari tenia poc a veure amb la resistència i l'alta cultura es concentrava al voltant de l'IEC clandestí i amb pocs recursos per a publicar; la investigació privada amb poques esperances que els treballs veiessin la llum, o l'anada a estudiar i treballar a l'estranger, on calia adaptar-se a la llengua del país.

Finalment, crec que els premis literaris no estigueren tant dirigits a buscar autors nous, a promocionar noves obres o a enfortir la indústria editorial catalana, com a constituir una afirmació de la cultura que era ofegada i una demostració que, malgrat les adversitats, hi havia gent disposada a no renunciar al propi patrimoni. Tot això era, si més no, lògic, en uns anys de repressió com foren aquests primers de la postguerra, però aquesta actitud hauria estat perillosa per a la pròpia cultura d'haver continuat en anys de normalitat democràtica.

Abans de l'inici de tots aquests premis literaris, hi havia una celebració literària important, que encara que no se celebrés a Barcelona -àmbit de la recerca-, cal ressenyar. Es tracta dels "Premis de Poesia de Cantonigròs". Aquesta festa literària s'inicià el 1944 amb la iniciativa, l'ampara i el permís de Mn. Feliu Vila. La primera etapa durà fins el 1950 i estigué sota la protecció de l'Església, sobretot a mida que el concurs prengué amplitud.

El primer certamen poètic fou convocat per mitjà d'unes bases *"escrites a màquina i enganxades a la porta d'un cafè"* que asenyalaven que les obres havien de ser presentades en català (Triadú,1985:133). La festa es féu a l'escola Sant Antoni de Cantonigròs el 16 d'agost de 1944 i *"com un acte més de la festa major, dedicada a Sant Roc"* (Triadú,1985:133). Els premis foren simbòlics, ja que eren lliurats diplomes fets a mà i les poesies foren llegides al mateix moment. L'acte fou breu i el guanyà Ermengol Passola. Jordi Parcer.sas obtingué un accèssit. El concurs de Cantonigròs acabà el 1968, donant pas a les "Festes Populars Pompeu Fabra", que es feien, cada any, a una ciutat diferent de Catalunya (53).

El concurs de Cantonigròs, però, no hauria estat possible sense Joan Triadú, qui en fou sempre el secretari. Triadú, malalt de tuberculosi, hagué de fer prop de dos anys de convalescència a Cantonigròs, a la plana de Vic. Durant el repòs, llegí molt i rebia visites dels seus amics Palau i Fabre i Miquel Tarradell. D'aquí sortí la idea de fer un concurs de poesia *"molt local, però totalment en català"* (Busquets,1982 :98).

La importància de Cantonigròs no ve tant del ressò popular que pogués obtenir, que era molt poc, tot i que moltes persones s'habituaren

a anar-hi (54), ja que era una manifestació que part de l'Església estava a favor de la recuperació de la cultura catalana. Com hom veurà en el capítol dedicat a l'Església Catòlica, hi havia un sector del clergat, aquell que era del país i que exercia el seu magisteri a comarques, que seguia mantenint la utilització de la llengua catalana en la prèdica, l'ensenyament del catecisme, etc. Aquest mateix clergat aixoplugà manifestacions culturals catalanes, quan això era perillós, per mitjà de posar un "nihil obstat" als llibres; deixar els locals de la parròquia per a fer-hi xerrades i recitals poètics i donar diners per a impartir classes de català.

-La cultura oficial-

Els premis literaris en castellà convocats a Catalunya en acabar la guerra foren un dels mitjans més efectius per a crear un moviment literari en castellà al país. En general, els resistents veieren la convocatòria d'aquests premis com un cop molt dur per a la cultura catalana (Ent. Triadú). La qüestió és que aquests premis potenciaren que molts autors escrivissin en castellà i donaren sortida a les obres dels nous escriptors que apareixien i que ja havien estat educats sota el franquisme, és a dir, en llengua castellana. Els premis obtenien molta publicitat a la premsa i a la ràdio i esdevingueren trobades socials de relleu. Per als editors, a més, els premis constiuïren una bona manera de fer negoci, perquè aconsseguien propaganda i que el públic comprés els llibres guardonats. Per als autors, era una forma de reconeixement

públic i de guanyar diners, en uns anys on viure de la ploma era una missió gairebé impossible.

Els principals premis que foren convocats en aquests anys foren:

- Eugenio Nadal -

Fou creat en el si de la revista **Destino** en honor del seu company Eugenio Nadal, que n'havia estat redactor en cap, i que morí el 1944. La convocatòria del primer premi Nadal fou l'any 1944, tot i que el primer llibre premiat, **Nada**, de Carmen Laforet, sortí al carrer a la primavera de 1945. El Nadal fou un premi per a novel.les inèdites, escrites en castellà, i a la primera edició s'hi presentaren vint-i-sis obres. En aquest primer premi Nadal quedà finalista César González Ruano, que no encaixà gens bé la derrota (55).

El premi Nadal fou impulsat per Josep Vergés (56), editor i copropietari de la revista **Destino**. Demanà permís a Santiago Nadal per a posar-li el nom del seu germà i després enregistrà el nom perquè ningú no se'n pogués aprofitar. El mateix Vergés dotà el premi amb cinc mil pessetes, quantitat que aniria en augment amb els anys (57).

El Nadal pretenia ser un premi nou, sense tenir res a veure amb els que s'havien entregat abans de la guerra i amb l'ambició d'estimular la creació literària entre els joves. Aquest propòsit fou àmpliament aconseguit, ja que durant els primers vint anys del premi, foren guardonades les novel.les de joves escriptors desconeguts i que es farien un nom en el panorama literari espanyol a partir de l'obtenció del guardó. Hom pot recordar escriptors com: Carmen Laforet (1944); José M. Gironella (1946); Miguel Delibes (1947); Elena Quiroga (1950); Rafael Sánchez Ferlosio (1955); Carmen Martín Gaite (1957) o Ana M. Matute

(1959). El premi Nadal adquirí un gran prestigi i s'hi anaren presentant tant autors novells que en sortiren consagrats, com escriptors de reconegut prestigi.

El primer jurat fou format per Ignacio Agustí, Joan Teixidor, Josep Vergés, Juan Ramon Masoliver i Rafael Vázquez Zamora, tots ells de la revista **Destino** (58). El premi fou entregat la nit de Reis, rematant les festes de Nadal i donant la oportunitat a qui vulgués i pugués de reprendre la vida social, en una festa gastronòmico-cultural. Qui hi acudia, i no a la primera edició que fou força solitària, era la alta i mitjana burgesia de Barcelona.

El Nadal s'entregà de 1944 a 1949, any en què tancà les portes, al Restaurant Suís, un dels restaurants importants de final de segle i lloc habitual de tertúlies literàries. El primer any hi sopà el jurat tot sol. Al segon hi havia una taula que esperava la decisió del jurat ocupada *"pels escriptors Josep Pla, Andreu Avel.lí Artís, "Sempronio", la seva senyora i jo"* (Luján, 1982:53). Després començà a anar-hi gent i, el gener de 1949, l'assitència que va concórrer a l'entrega del guardó omplí el menjador. Del Suís es passà al restaurant Glaziere i després a l'Hotel Oriente i, més tard, a l'Hotel Ritz. D'aquí sortí la tradició dels sopars als premis literaris, que, com hem vist, també s'estengué a l'entrega dels premis catalans quan abandonaren la clandestinitat.

El Nadal fou un premi al qual no només s'hi presentaren escriptors catalans en castellà, sinó escriptors d'arreu de l'Estat. El Nadal contribuí a assentar una nova literatura feta a Catalunya, per escriptors nats aquí però que escrivien en espanyol. Creà, doncs, una situació que hauria estat vista com a anormal abans de la guerra, però

que en els anys del franquisme es convertí en una demostració del procés de substitució de la cultura dels vencedors imposada per la força.

En uns anys en que el món de l'edició en català era clandestí o a les beceroles, els premis per a obres en castellà contribuïren a refermar l'estructura editorial castellana, i a obtenir un ampli públic lector: els qui volien llegir i estaven habituats a fer-ho en català, com que no trobaven llibres en aquesta llengua, havien de comprar literatura castrellana. Les noves generacions, educades en espanyol a l'escola i a la Universitat, desconeixien com llegir i escriure en català, per més que el poguessin parlar en família. Per això, per a ells era normal de llegir i comprar en castellà, des del TBO fins a les obres d'escriptors clàssics i moderns en la llengua en què eren educats.

Josep Vergés i l'editorial Destino i la revista **Destino** començaren instaurant un premi en castellà i no en català perquè, d'aquest, els n'hauria estat negat el permís, donada la situació de repressió. La convocatòria del Nadal acabà resultant un bon negoci per l'editorial Destino, que, des del començament, s'havia destacat per la intenció de publicar llibres d'autors del país. Així, alguns dels primers títols de Destino foren les obres d'Azorín o la tesi doctoral de Jaume Vicens Vives, en uns anys en què les editorials no publicaven llibres d'autors propis. Vergés hi perdé diners fins que el premi Nadal agafà relleu i consolidà la política de la casa de potenciar l'edició de novel.les d'autors espanyols.

També per a potenciar la venda de llibres de la casa, i la venda de llibres en general, l'editorial fundà la llibreria "Ancora y Delfín" l'any 1948. Així se sumava a aquells editors que disposaven, a més,

d'una llibreria pròpia. Tot plegat contribuí a fer de Destino una editorial sòlida. A proposta del mateix Vergés i quan la situació política començà a permetre-ho sense massa entrebancs, l'editorial instituí altres premis literaris que es fallaven el mateix dia que el Nadal, constituint una gran reunió literària. Aquests premis foren el "Josep Pla" (1969) per a narrativa general en català; el "Manuel Brunet" per a reportatges en castellà i el "Ramon Dimas" per a reportatges gràfics.

De fet, la contribució a la recuperació de la cultura catalana des del món de l'edició per part de Destino fou tardana, i no prengueren riscos amb la censura per la publicació de llibres fins als anys 60. A questa actitud conservadora fou mirada amb recel i menyspreu des de les files dels resistents més radicals que criticaven la passivitat d'una editorial dirigida per catalans. De tota manera, Vergés considerà que l'espera s'havia demostrat vàlida (Entrev. Vergés).

- Altres Premis -

El "Ciutat de Barcelona" fou un premi literari instaurat per l'Ajuntament de Barcelona, per la iniciativa del tinent d'alcalde Luís de Caralt. Era entregat el dia 26 de gener per a conmemorar l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona. El 1951 s'amplià amb un premi de poesia catalana, però molts escriptors no hi volgueren participar mai perquè el premi conmemorava una data desastrosa per a la cultura catalana (59).

El "Premi Planeta" fou convocat i fallat l'any 1952 per l'Editorial Planeta de José Manuel Lara, i concedit a Juan José Mira. El Planeta fou una operació publicitària, destinada a reforçar l'editorial del mateix nom i a obtenir lectors. El premi fou atorgat amb grans campanyes publicitàries, una dotació, ja el primer any, de quaranta mil pessetes i assolí que molts dels llibres esdevinguessin èxits de vendes en una època en què es llegia poc. El Planeta fou pensat per a potenciar la narrativa en castellà en una editorial dirigida per un home que no era del país i que havia començat publicant traduccions d'autors estrangers.

Als anys seixanta hi hagué un "boom" de premis tant en català com en castellà, ja que moltes editorials importants com Destino i Planeta afegiren premis en català als ja consolidats de narrativa castellana. I a algunes ciutats on s'atorgaven premis per a obres en espanyol, com Girona, també se'n concediren per a obres en català. D'altres guardons canviaren de nom, com el ja citat "Joanot Martorell", reconvertit en "Sant Jordi" per una iniciativa de Joan B. Cendrós -aquest premi fou dotat amb cent cinquanta mil pessetes, la mateixa quantitat que ofeia el Nadal-; i el de poesia "Ossa Menor", que es transformà en el "Carles Riba" en record del poeta mort el 1959.

c) Els Escriptors.

Després de la guerra, un dels objectius a reprimir més durament per part dels vencedors fou la llengua, de tal manera que el grup que es veié més afectat per les mesures que prengueren per a dur-ho a terme fou el dels escriptors, la feina dels quals era "treballar amb els mots". En aquest sentit, els artistes plàstics i els arquitectes gaudiren d'una major "llibertat", ja que les seves realitzacions podien trencar amb l'estètica imposada pel franquisme, però no podien ser preses, tan fàcilment com les obres literàries, com un desafiament o atac directe contra les directrius i les lleis en vigor.

A Catalunya, després de la guerra, els escriptors només tenien dues opcions: escriure en català, que suposava no publicar, no tenir públic lector i estar aïllat; o bé escriure en espanyol, que suposava tenir els canals editorials oberts, promoció a la premsa i vendre pocs o molts llibres a la població; per tant, mantenir l'estatus d'escriptor i saber que comunicaven als altres, objectiu bàsic de tot escriptor en la seva funció de comunicador. Els problemes amb la censura existien per als uns i per als altres, si bé agreujats en el cas dels llibres catalans, que no foren tinguts en compte per la censura, majoritàriament, fins el 1946, quan un grapat d'editorials reprengué les col.leccions de literatura catalana.

Així, doncs, l'any 1939 hi hagué escriptors que havien fet tota la seva producció en català abans de la guerra, que decidiren escriure en castellà per sempre més, renegant del propi idioma i de la cultura que vehiculava per causes ideològiques o estratègiques. En fou un exemple

Ignacio Agustí (60). D'altres es mantingueren fidels a la llengua i seguiren escribint tots els llibres en català, esdevenint persones admirades pels cercles resistents i sent considerades "pures" enfront de la invasió de la cultura espanyola. Un dels més representatius seria Carles Riba.

Finalment hi hagué altres escriptors que escribiren llibres en les dues llengües, com Josep Pla, però que mantingueren clarament un esperit de pertanyença al país. Alguns feren tota la producció en català però escriviren en revistes castellanes per necessitats personals, generalment de tipus econòmic, com ho feu Josep M. de Sagarra. I també per raons econòmiques hi hagué catalanistes que traduïren obres estrangeres al castellà, o feren pròlegs per a obres castellanes firmant amb pseudònim, permetent que el seu autèntic nom només sortís en els llibres catalans que finalment els publicaren. Un cas fou Maurici Serrahima. Altres alternaren les dues llengües en els llibres i col.laboraren en revistes escrites en espanyol, mantenint una actitud personal més ambigua respecte de la imposició de la cultura espanyola per sobre de la catalana. Aquest seria el cas de Sebastià Juan Arbó.

Per acabar, i tot i que no són tractats en aquesta recerca, més que per la seva relació amb els escriptors abans citats, hi havia aquells escriptors residents a Catalunya que havien realitzat la seva producció literària o col.laboracions a la premsa sempre en castellà i així seguiren a la postguerra, ja fos perquè era el seu idioma matern, com per motius ideològics. Un escriptor destacat d'aquest tipus fou Luys Santa Marina.

Fer classificacions exhaustives i tancades es difícil tractant-se d'aquest tema, ja que molts dels protagonistes del període han mort i mai no han explicat per quines raons feren les coses que feren. Així ens hem de basar en els seus escrits, en els testimonis d'altres , en les memòries, i en les entrevistes publicades a la premsa. Hi ha actituds que són difícils de classificar, per la qual cosa hom explicarà les característiques generals de dos grans sectors: aquells que es mantingueren fidels a la llengua i la cultura catalana, i els que acceptaren la col.laboració amb el règim franquista. Aquí no es parla de l'obra literària de cadascun i el seu valor com a escriptors, sinó del paper que jugaren a favor o en contra de la cultura catalana en el període comprès entre 1939 i 1953. Alguns dels que després han esdevingut grans escriptors, en una o altra llengua, en aquests anys eren només promeses i joves valors que començaven a escriure en revistes legals o clandestines. En aquests casos, aquestes persones reben un tractament més ampli al capítol de "premsa escrita".

-La clandestinitat-

En l'àmbit de la clandestinitat o de la resistència, el primer que hom remarca en estudiar el període és que hi ha una sèrie de noms que es repeteixen a totes les iniciatives culturals, petites o grans. Això és normal si hom té en compte que els nuclis resistents eren molt escassos, que qualsevol petit esforç era molt valorat i que no hi havia una o diverses persones que dirigissin les diferents accions que es feien perquè eren les més aptes per a dur-les a terme, sinó perquè, en ser

pocs, s'havien de multiplicar i estar a tot arreu. Pel que fa als escriptors, aquests no només escrivien llibres i mantenien contactes amb els editors, sinó que en la majoria dels casos, estaven vinculats a les revistes clandestines, als grups culturals com **Miramar**, donaven classes als Estudis Universitaris Catalans, participaven a les sessions literàries dels **Amics de la Poesia** i encara els sobrava temps per a intervenir activament en la "Comissió Abad Oliva", fer excursions o organitzar representacions teatrals privades.

Els escriptors resistents estaven aïllats, per causa de l'atac contra la llengua, perquè no tenien lectors ni la infrastructura per a generar-los, i perquè el país estava desfet. Per tant, ho tenien tot en contra a l'hora de treballar i l'ensorrada general influí en llur producció literària i en l'actitud que hagueren de prendre davant la vida. "Salvar els mots" fou la consigna del grup que se situà en una posició intransigent i es negà, fins a finals de la IIª Guerra Mundial, a qualsevol tipus de col.laboració que permetés l'edició de llibres catalans o la publicació de revistes literàries catalanes. Es l'època del "silenci vibrant" de "l'exili interior".

La represa fou encapçalada pels liberals convençuts que havien de conservar i de salvar els mots, la pàtria, la literatura i tota l'essència del poble, però d'una manera més ofensiva i no només defensiva com es féu en els primers sis anys. La idea era preservar el *"tresor literari que per primer cop havia arribat a nivell europeu i que, per tant, marcava la fita del prestigi"* (Gabancho,1983:123). La tasca clandestina era, doncs, conservar la tradició literària catalana i defensar el noucentisme. Imperava la voluntat integradora, la

d'aprofitar totes les aportacions i esforços. Davant de l'atac dels enemics, calia que la resistència estigués profundament unida, la qual cosa provocà que les "desviacions a la norma", o sia, a la tradició literària catalana fossin criticades pels propis membres del grup (61).

Els resistents creien que *"calia defensar amb l'esforç unitari, prescindint de posicions ideològiques"*. En cultura això suposava defensar la premisa de *"construir abans de destruir: la famosa identificació de la crítica amb la traició"* (Gabancho,1983:125). Tot plegat produí posicions intransigents d'alguns membres del grup envers aquells escriptors que escriviren a les pàgines de la revista Destino (62), i també que els ambients antifranquistes esdevinguessin massa tancats a les idees distintes a les defensades pels integrants de la resistència cultural. Tot això fou lógic si hom té en compte que el país vivia en una absoluta anormalitat i sense cap tipus de llibertat d'expressió. Cal recordar també que algunes de les obres cabdals de la literatura catalana foren produides durant el franquisme, per escriptors allunyats dels cercles resistents o bé que estaven exiliats, com fou el cas de Mercè Rodoreda. Però sembla evident que sense les accions que menaren els resistents, la llengua hauria quedat reduïda a l'ús purament domèstic, que era la pretensió de les noves autoritats respecte del català.

-L'exili interior-

> *"Proscrita la llengua als àmbits familiars, desfets i prohibits els organismes culturals i literaris, sense revistes, ni diaris, ni radio, ni editorials. La cultura catalana no existia. Era tota, així va afirmar-se, a l'exili. I tot l'esforç de la nova política oficial tenia un signe únic, "la reespañolización cultural de Cataluña"* (Castellanos,1977:28). (63).

Per tant, l'única cultura coneguda a partir de 1939 fou l'espanyola, que era la difosa i imposada a l'escola, als mass-media, a la Universitat. La cultura catalana estava, en part, a l'exili. Els intel.lectuals, escriptors i científics havien marxat deixant les noves generacions que restaven al país sense mestres ni guies. Tallats tots els contactes amb l'exterior, sotmès a vigilància qualsevol intent de manifestació cultural en català, a la cultura catalana no li quedava altra solució que restar a la clandestinitat, a les catacumbes, esperant un temps millor.

I la literatura pagà un preu molt alt en aquesta repressió cultural i lingüística. Els homes que treballaven amb els mots es trobaren, després de la desfeta, perseguits per les autoritats i sense públic lector. En certa manera, es produí un doble exili, l'exterior i l'interior, amb característiques similars. En ambdós casos els escriptors es trobaren sense un públic que pogués llegir els seus escrits: a l'exili perquè la llengua majoritària de les poblacions d'acollida no era mai el català. A l'interior perquè no es podia publicar ni comprar llibres catalans. I en ambdós casos, també, els escriptors toparen amb ambients hostils: a l'exili perquè vivien a nacions estrangeres, sovint amb costums diferents, cultures pròpies, etc. A l'interior, perquè la llengua i la cultura que conreaven estava

proscrita i perseguida, i optar per mantenir-la significava renunciar al públic i a l'èxit i treballar només per convicció personal, per ètica.

En aquests primers anys del franquisme, per als escriptors que treballaven a la clandestintiat, s'observaren dos períodes. El primer que anà de 1939 a 1946, anys de clandestinitat i misèria de tota mena, de forma total i absoluta. La segona, marcada pel final de la guerra mundial i pel convenciment a l'interior que hi hauria, finalment, règim franquista per motls anys. Aquesta convicció decidí als resistents a arrencar uns espais que permetessin de realitzar actes culturals més a la llum. Fou l'època d'aprofitar totes les possibilitats que brindava el règim per a publicar llibres, convocar premis literaris, fer xerrades públiques, etc.

La primera època és el que autors com Joan Triadú o Jordi Sarsanedas han anomenat "el silenci vibrant". Davant la impossibilitat d'expressar-se lliurement -o sia, el silenci imposat i obligat-, l'escriptor optava per callar. Era una forma de revolta que suposava evitar i rebutjar qualsevol tipus de col.laboració, de fer el joc, a l'enemic:

> *"L'home lliure i fort, esperant l'ocasió del clam i l'escomesa, pot callar per refusar a l'opressor un eixamplament del seu joc, un perfeccionament de la farsa. O, fins i tot, quan tota raó s'ha esvaït -i succeeix mai, això?- pot arrapar-se al silenci com a última i mortal puresa"* (Sarsanedas a Castellanos,1977:30).

En aquest cas, l'esperança en la derrota de l'Eix i la caiguda del general Franco, era l'únic que restava als exiliats (64). Als que quedaven a Catalunya, la por, la impotència, les humiliacions i la desorientació predominaven. L'esperança era més incerta.

La cultura catalana, en el silenci, esdevingué una cultura d'oposició, ja que el sol fet d'escriure en català, era pels escriptors una actitud de desafiament i de resistència política, encara que després les obres no fossin publicades. El fet de la manca de publicació, condicionà la creació literària i generà unes obres molt íntimes i personals.

Fou una època de predomini clandestí de la poesia, conreada en privat o exposada en lectures a casa d'amics o en tertúlies regulars (.xarxes d'amics). Tot i les dificultats, la poesia que es feia era d'una gran qualitat. Així Giuseppe Ungaretti n'havia quedat fortament impresionat:

> *"A més del seu traductor, Tomàs Garcés, havia conegut Carles Riba, J.V. Foix, Marià Manent, Josep M. de Sagarra i altres escriptors catalans. Havia tornat fortament impressionat d'aquells homes de cultura que mantenien, sota el silenci imposat per la dictadura del General Franco, una dignitat i un nivell intel.lectual inimaginables en aquelles condicions d'opressió cultural.(...) La poesia catalana com a resistència, sense continguts polítics aparent, l'havia colpit amb profunditat, d'una manera ètica, així com l'actitud d'aquells poetes que mostraven en la dissort un coratge moral irreductible, mantingut no solament per la fidelitat a una llengua i a un poble, sinó també a un antic i poderós sentit de la llibertat"* (Castellet, 1988:22).

La poesia fou un gènere fonamental. Els poetes *"tendien a tancar-se en una renovada exigència de puresa"* (Fuster, 1982:386), però va néixer una poesia de gran força expressiva, provocada per *"la íntima necesidad de gritar ante la opresión de un lenguaje que se habla sin necesidad de aprenderlo"* (Reseña, 1977:84). Només així pot comprendre's l'aparició d'una revista com Poesia, de joves poetes com Palau i Fabre i de les obres plenes de maduresa de Carles Riba, Joan Oliver, Marià Manent, J.V. Foix, Josep M. de Sagarra, Salvador Espriu i un llarg etcètera. (65).

Durant aquests primers anys, els escriptors i activistes relacionats amb ells foren molt intransigents amb qualsevol tipus de col.laboració amb el règim. Havien de mantenir-se "purs" per a donar exemple als joves. S'exigia *"una estricta fidelitat al català i tota desviació bilingüe, siguin quins siguin els motius que la provoquin, és anatematitzada"* (Castellanos,1977:32). La qual cosa provocà conflictes entre escriptors catalans que tenien unes necessitats personals o visions diferents de com havien d'exercir la seva professió.

A partir de 1946 aquesta actitud romangué, però el purisme intrasigent fou abandonat, en part, perquè veieren que només amb el silenci, per més demostració de resistència que signifiqués, no anirien enlloc. Així, en veure que el franquisme duraria, el grup d'escriptors activistes i resistents acceptaren de col.laborar amb les cases editorials per a publicar llibres i agafaren tot allò que possibilités de connectar amb el públic que havien perdut. Recuperar el lligam amb els lectors suposava recuperar, alhora, *"el paper que l'estament intel.lectual havia de tenir en la societat"* (Castellanos,1977:30). Si trencaven l'aïllament en què es trobaven i el silenci que havien patit, els escriptors -model d'intel.lectual clàssic-, esdevenien els portadors d'uns valors -culturals, lingüístics, polítics- que s'havien perdut amb la derrota a la guerra civil i podien esmerçar tots els seus esforços a recuperar-los.

En definitiva, hom pot dir que durant aquests anys, la literatura catalana i el poble estigueren molt separats, com a resultes de tot el que hom ha comentat en capítols precedents. A més, la literatura catalana a la postguerra patí un fort procés d'intel.lectualització. No

hi havia autors populars, perquè l'avantguarda intel.lectual evolucionà molt més que la gent, perquè havien tingut alguna oportunitat de viatjar a Europa i d'entrar en contacte amb els corrents culturals i literaris més innovadors. (66)

Un altra factor del trencament de la relació entre el públic i els autors fou la impossibilitat que els escriptors catalans es donessin a conèixer normalment. No es parlava d'ells ni als diaris, ni a les revistes literàries, ni a la ràdio, ni enlloc. Només podien donar-se a conèixer a les tertúlies literàries de caràcter privat o a les sessions literàries que organitzava la Casa del Libro. Tot això, unit als problemes amb la censura i a l'escassetat de l'edició, provocà l'aïllament i la disparitat de gustos.

-Los Congresos de Poesia-

A principis dels anys 50 els més alts representants de la literatura catalana "incontaminada" iniciaren unes bones relacions amb escriptors castellans gràcies als "Congresos de Poesia" que se celebraren a Segovia (1952); Salamanca (1953) i Santiago de Compostela (1954). Aquests congressos es degueren a la iniciativa de Rafael Santos Torroella. Ell proposà la primera trobada al llavors director general d'Ensenyament Universitari, Joaquín Pérez Villanueva, i el ministre Ruiz Jiménez hi donà el seu vist-i-plau.

Els escriptors catalans dubtaren molt abans de decidir-se a anar-hi, però finalment, Carles Riba, J.V. Foix i Marià Manent, tres pesos pesants de la literatura catalana, optaren per acceptar i anaren a

Segovia (67). Hi assistiren escriptors gallecs, alguns d'estrangers com Ungaretti i Campbell i de castellans amb Vicente Aleixandre, Dionisio Ridruejo, Antonio Tovar, Pedro Laín, Leopoldo Panero, Luis Rosales i García Nieto entre altres.

Riba i Ridruejo esdevingueren les figures del Congrés. S'inicià així un corrent de simpatia i una correspondència pública a les pàgines del setmanari **Revista** de Barcelona, fundat per Albert Puig Palau (68). Els "Congresos" serviren per a reiniciar els contactes culturals entre Castella i Catalunya i, especialment, les trobades entre els intel.lectuals que havien quedat interrompudes per causa de la guerra civil. Durant el primer decenni, el trencament de relacions fou gairebé total. La cultura catalana era desconeguda, i molts castellans creien que el règim franquista havia aniquilat qualsevol manifestació cultural en català.

A partir dels "Congresos" i de les relacions establertes, algunes editorials i publicacions de Castella dedicaren més atenció a la literatura catalana. Es el cas de la revista **Insula**, fundada el 1946 a Madrid i dirigida per Enrique Canito i José Luis Cano. El 1953 dedicà un número especial a la cultura catalana. L'editorial Rialp, des de la col.lecció de poesia "Adonais", que dirigia el propi Enrique Canito, publicà, el 1953, les **Elegies de Bierville** de Riba, traduïdes per Alfonso Costafreda. El 1952, Paulina Crusat ja hi havia publicat una **Antología de poetas catalanes contemporáneos**. El mateix 1953, la Universitat de Salamanca edità **Salvatge Cor** de Riba, traduït per Rafael Santos Torroella. A partir de tot això, diverses publicacions espanyoles (69) dedicarien articles a determinats aspectes de la cultura catalana,

i les converses amb els intel.lectuals continuarien als anys 60, amb una més clara intencionalitat política.

Per a millor comprendre aquest grup, val la pena destacar la personalitat i l'actitud d'algun dels escriptors més fonamentals per al període. Altres escriptors importants apareixen retratats en altres apartats de la recerca (premsa, teatre), perquè ha semblat més adient. Els escriptors que hem considerat prou significatius, són Carles Riba, Salvador Espriu i J.V. Foix.

-Carles Riba-

Carles Riba i Bracons va néixer a Barcelona el 23 de setembre de 1893 i morí el 12 de juliol de 1959. Fill d'un escriptor, la seva família no tenia gaires diners, però ell va estudiar dues carreres, Dret i Lletres a la Universitat de Barcelona. Tenia gran interès i facilitat per les llengües, clàssiques i modernes, i això el convertí en un bon traductor dels clàssics grecs i llatins, i també d'obres angleses i italianes. Per la seva dedicació vocacional a les lletres, arribà a l'ensenyament i a l'exercici de la crítica literària a diaris i revistes com **La Veu de Catalunya, La Publicitat, Quaderns d'Estudi i La Revista**.

Estudià estilística a Alemanya amb una beca del Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya i viatjà a Itàlia i a Grècia. Fou expulsat de l'ensenyament el 1924, per la Dictadura de Primo de Rivera, però la Fundació Bernat Metge li dotà una càtedra de grec a la mateixa fundació. El 1927 esdevingué professor de la Universitat de Barcelona i

de 1916 a 1939, amb el paréntesi de l'expulsió, també fou professor de l'Escola de Bibliotecàries. El 1932 entrà com a membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

Durant la guerra, Carles Riba optà per la legalitat republicana. En acabar-se, s'exilià amb els seus a França, on visqué a diferents ciutats fins que decidí tornar a Catalunya l'abril de 1943. Però la repressió franquista no li permeté reintegrar-se a la docència, ni a la crítica literària als diaris i revistes. Durant la postguerra sobrevisqué gràcies a la feina encarregada per la Fundació Bernat Metge, dels encàrrecs editorials de Josep Janés i de les comandes de diversos mecenes, entre ells la Benèfica Minerva, que volien traduccions o textos originals per a edicions de bibliòfil.

Riba es casà amb la poetessa Clementina Arderiu el 1916. Els padrins foren tres poetes: Josep Carner, Josep M. de Sagarra i López-Picó. S'havien conegut als Jocs Florals de 1912. Ella l'acompanyà arreu i compartí les seves idees i l'esperit de servei al seu país (70).

-Riba: intel.lectual resistent-

Riba tornà de l'exili convençut que faria més pel seu país des de dins que no des de l'estranger. En tornar, trobà un país desfet, la cultura del qual era a les catacumbes. Li tocà, per tant, la difícil missió d'ésser i de representar. Riba esdevingué un mestre per a les joves generacions que havien romàs a Catalunya i no tenien cap mestratge perquè els intel.lectuals eren exiliats. Ajudà, doncs, als

joves a conèixer la cultura catalana. Quan tornà, Riba es convertí en un resistent aferrissat, amb una total intransigència a assimilar-se a les disposicions del nou règim o a caure en el bilingüisme:

> *"La posició de Riba quan torna és "no podem cedir, perquè si jo cedeixo en la qüestió de l'idioma..." Se n'adonava que donaria mal exemple als estudiants i a tothom. I això que Riba, si hagués cedit, l'haurien fet del "Consejo" i del que hagués volgut. Però n'era plenament conscient de la gran responsabilitat que requeia sobre d'ell"* (Entrev. Benet).

El mestratge i la intransigència de Riba arribaren més enllà de la literatura. S'investí, com altres que visqueren en les mateixes circumstàncies i que per raons d'edat havien viscut l'època fèrtil de la cultura catalana del primer terç del segle, de la missió de *"salvar l'idioma i amb ell la mateixa forma de l'ànima i del pensament catalans. Expressar en català la peculiar reacció catalana davant la realitat del món en un lligam essencial amb el passat i en continuïtat amb el futur"* (Sulla,1984:44). Amb la defensa de la llengua, aquesta esdevingué un símbol a partir del qual reclamaven la totalitat dels drets dels catalans i de Catalunya com a nació.

Riba tenia ben assumit el seu paper com a l'intel.lectual que havia de defensar la justícia, el dret i la veritat. Però no pogué representar aquest rol públicament, sinó que tota la defensa cultural i el mestratge exercit el duia a terme al seu propi despatx, en tertúlies amb amics i deixebles o en actes públics clandestins o semi-clandestins amb una assitència reduïda.

Com a intel.lectual, amb la seva actitud demostrà que havia adquirit un compromís moral amb els esdeveniments històrics que li tocava viure: *"Riba representava per a tots nosaltres alguna cosa més que la seva*

poesia: era una actitud moral, un exemple vivent d'honestedat i d'exemplaritat" (Castellet,1988:91). Riba es convertí en el símbol de la resistència cultural catalana. Per aquesta raó fou el portaveu dels escriptors catalans als "Congresos de Poesia":

> *"Riba i Soldevila es mantenen amb una total integritat i això és lo bo. Perquè, és clar, en el moment en què es vulgui parlar amb Madrid i que comencin les converses amb els intel.lectuals de Madrid, ens vénen a buscar a nosaltres (...) Quan volien veure què era Catalunya, qué es podia fer, li deien a Riba per anar a Segovia"* (Entrev. Benet)

Riba fou un home d'una gran densitat intel.lectual, que visqué sempre del fruit de l'obra pensant i féu, tota la vida, d'intel.lectual *"d'una manera perfectament normal deixant en absolut d'utilitzar l'adulació o el pintoresc"* (Pla.v.11:363). Que Riba fos un intel.lectual significa que creia que havia de viure del seu treball com a home de lletres, dignament, tot i que hagué de compaginar diverses feines -professor, traductor, poeta- i que havia de gaudir de tota la llibertat possible per a fer la feina ben feta.

Per tal que la vida cultural d'un país fos rica, l'intel.lectual havia de ser un professional de la cultura, que treballés sense entrebancs, sense condicionaments polítics ni econòmics i amb una total llibertat d'expressió i amb els mitjans de subsistència suficients. Riba creia en la política cultural de Prat de la Riba, perquè li semblava que atorgava a l'intel.lectual l'oportunitat d'exercir socialment el seu paper.

Riba fou un intel.lectual preocupat per tot allò que l'envoltava. No només estudià els clàssics, sinó que s'interessà per l'art del seu temps i era amic de molts pintors i escultors. Era un apassionat de la música

clàssica, anava al cinema i es preocupava per la història del propi país i dels seus homes. Fou un gran lingüista: cada llengua posseeix la seva pròpia riquesa i volia conèixer-ne tantes com fos possible. I estudià la poesia. I fou poeta, emprant els mots per a expressar els seus més íntims sentiments, la seva revolta, l'esperança i el temor. Riba emprà la poesia per a expressar les tensions i les vicisituds de l'època que li havia tocat de viure. Fou, segons Pla (v.11:370) *"un poeta vitalista"*.

L'intel.lectual Carles Riba no milità mai en cap partit polític, però, en canvi, participà activament en el moviment intel.lectual i cultural ciutadà de la postguerra amb les armes de què disposava: l'erudició i el mestratge. Riba practicà la llibertat ofegada a la postguerra, realitzant accions reivindicatives concretes encara que fos a la clandestinitat. Practicà la revolta en contra de la legalitat establerta per la força dels fusells, amb les úniques eines de què disposava: les classes, els poemes, les traduccions, les tertúlies.

-Les activitats de Riba-

Com els altres intel.lectuals, tingué problemes econòmics per causa de la manca de feina (71). La tasca resistent, la féu des de les mateixes tribunes que els altres, i així esdevingué famosa la seva "tertúlia dels diumenges". Des de la tornada de l'exili, Carles Riba dedicà la tarda dels diumenges als amics. El costum de visitar-lo esdevingué una tertúlia on acudia gent de la seva generació i molts

joves integrants de les redaccions de Poesia i d'Ariel. Amb els anys s'hi incorporaren altres joves com Joaquim Molas, Albert Manent o Antoni Comas.

Aquestes tertúlies duraren fins a la seva mort (72). Les xerrades, de tema lliure, es feien al seu despatx, que *"es convertí en una mena de sancta sanctorum i en una petita àgora de debat"* (Manent,1988:204). Aquestes tertúlies tenien temes indeterminats: crítica de llibres o de pel.lícules; converses literàries; discussions polítiques o històriques; presentació dels clàssics, tan coneguts per Riba... No sempre era Riba el ponent, però sí que s'encarregava de centrar les qüestions (Manent,1988:204). Riba exercia el mestratge a la tertúlia i les xerrades esdevingueren, sovint *"una escola de dialèctica esmolada i intel.ligent, de bell dir, d'humanisme enlluernador"*.

Però no tot eren comentaris erudits. S'hi exercia la crítia ferotge, els al.legats i les sentències sobre persones que Riba coneixia. Segons els seus amics i coneguts, Riba no tolerava ni la frivolitat ni la bestiesa, i si la conversa no li interessava es tornava taciturn. En aquesta tertúlia, al llarg dels anys, s'hi trobaren Pous i Pagés, Jaume Bofill i Ferro, Rosa Leveroni, Joan Triadú, Francesc Domingo, Carme Boyé, Pere Bohigas, Ricard Permanyer, Josep Obiols, Xavier Benguerel, Joan Vinyoli, Palau i Fabre. D'altres més esporàdics i també de diverses generacions foren Josep Romeu, Antoni Comas, Tomàs Garcés, Joan Oliver, Ferran Canyameres, Joaquim Molas, Miquel Llor, Mn. Antoni Pous, Miquel Arimany i Maurici Serrahima (73).

A la tertúlia s'hi quedava, a vegades, Clementina Arderiu, la qual *"es feia sentir des d'una delicadesa extrema, però no pas amb complex i*

mantenint sempre la primacia per al marit, sense ni provar de fer-li ombra en res. No era, doncs, una convidada silenciosa. De vegades hi intervenia amb el seu parlar joiós i sedant, sense la passió de Riba" (Manent, 1988:207). Clementina Arderiu acompanyà Carles Riba arreu. El seguí en els viatges d'estudi i a l'exili. Tornà per Llívia, clandestinament, amb ell, travessant les muntanyes. Riba fou el seu mestre durant quaranta anys, li corregia els versos i l'empenyia a escriure: *"En Carles estava a l'aguait: fa mesos que no has escrit. Llegeix aquest llibre i aquell altre, no et deixis"* (Arderiu a Roig,1972:28). Quan Riba morí, la poetessa comptà amb el suport dels amics i dels fills: *"si jo plorava i estava trista, els meus fills em recordaven les paraules d'en Carles"* (Roig,1972:28). I Riba trobà en ella l'esposa, l'amiga i el suport dels anys difícils, perquè Clementina Arderiu era una dona molt forta, capaç de revoltar-se i defensar el que era seu (Garcés,1976:35-37).

Les tertúlies, doncs, foren per a Carles Riba una manera de poder comunicar-se amb els seus conciutadans. Uns conciutadans preocupats per la cultura en general, amb un nivell cultural alt i provinent de l'ampli camp de les lletres. Per a un home habituat a tenir deixebles i a escriure a la premsa, és a dir, a donar a conèixer púlbicament el seu parer i el seu saber, restar mut per causa de les circumstàncies polítiques era molt dur. Per tant, les trobades del diumenge a la tarda realitzaren, en certa manera, una tasca de suplència, i contribuïren a afermar-lo com un intel.lectual representatiu de les inquietuds del sector de la població més cultivat i preocupat per l'esdevenidor de la cultura catalana.

Riba no només exercia el mestratge a casa seva. També acudia a altres tertúlies, xerrades i reunions a què era convidat. De fet, sembla que li plaïa sortir, anar al cinema o a concerts *"per a evadir-se de la pròpia closca i de la semiclandestinitat que comportava ésser escriptor català, que el convidessin a recepcions"* (Manent, 1988:209). Així, acudia a les festes anuals -semiclandestines o clandestines del tot- de l'Institut d'Estudis Catalans del dia de Sant Jordi, que se celebraven a can Puig i Cadafalch. També anava a llegir poesies o traduccions de les seves obres a casa d'alguns amics, com el 24 de novembre de 1944, en que hi havia *"sopar a can Fèlix Millet i lectura per en Carles Riba d'uns quants fragments de la nova traducció de l'Odissea, entre altres, el del Ciclop i el de Nausica. Només hi som, amb els de la casa, els Bonet-Garí, els Puig Quintana, els Sagarra i el matrimoni Riba. Gran impressió"* (Serrahima, 1972:161). O bé el 22 de gener de 1948 en què *"en Carles Riba va llegir fragments de la traducció de l'Odissea, al Foment de les Arts Decoratives"* (Serrahima, 1974:13).

Aquestes lectures i conferències sovint estaven relacionades amb la feina que feia per a guanyar-se la vida. Així, ja s'ha dit que Riba hagué de subsistir gràcies als ajuts de mecenes i editors (74). La Benèfica Minerva, com s'ha vist, li encarregà traduccions que després es publicaren en edicions de bibliòfil *"perquè, segons el criteri dels pontífexs del franquisme, el català calia emprar-lo solament per a la poesia i la literatura casolana. Les traduccions eren defeses..."* (Manent,1988:208). La Benèfica era finançada per Fèlix Millet i per això, molts dels autors que treballaven "per a ell", com Riba i Sagarra, eren convidats a casa seva, on llegien els treballs i encetaven converses literàries. En aquestes tertúlies a can Millet, s'hi trobaven

sovint Sagarra, Riba i Serrahima, que mantenien una bona amistat, tot i que sembla que hi havia entre ells *"una polèmica sorda però real sobre la poesia"* (Pla.v.11:360 i ss) (75).

A més de les traduccions per a la Minerva, Carles Riba treballà per a la Fundació Bernat Metge, creada per Francesc Cambó, des dels seus inicis. Riba en fou un element decissiu fins a la seva mort, perquè s'hi ocupà de les traduccions, de revisar-les i d'acceptar-ne la publicació. No només es tractava de les traduccions dels clàssics fetes per ell mateix, sinó que *"s'encarregà de la revisió de molts originals deguts a altres traductors, perquè, per manament estatutari, totes les traduccions són sotmeses a revisió"* (Pla.v.11:378). L'editor Josep Janés també li donà feina i Riba li féu algunes traduccions al castellà que signà amb pseudònim o que, simplement, no signà.

La decisió de Riba de viure de la ploma en català en tornar de l'exili li provocà molts problemes editorials. Les seves obres -traduccions, poesia- no passaven la censura, i així molts dels seus llibres foren editats clandestinament, com **Elegies de Bierville**, per Josep Palau i F.P. Verrié, o **Versions de Hölderlin**, pel mateix Palau i Fabre. Riba no fou mai un poeta fàcil de llegir. La seva poesia era erudita i difícil de ser compresa per la població de cultura mitjana. Tot i així, durant el franquisme, el seu prestigi literari i social anà creixent fins a esdevenir un símbol, *"tant que la policia no gosava interrogar-lo i prou que hi hauria hagut ocasions"* (Manent,1988:210).

La mort de Carles Riba, el 1959, fou un cop molt dur per al sector testimonial de la societat catalana que treballava en català i per Catalunya. Probablement per això el seu funeral aplegà centenars de

persones en una sentida manifestació de dol (76). La desaparició de Riba es visqué amb *"una sensació més profunda de desolació, d'orfenesa"* (Triadú,1984:33). Moria un dels líders, potser el més important, de la comunitat intel.lectual catalana, que havia seguit el seu projecte cultural: *"tot el rigor d'una cultura per a una llengua rigorosament apta per al ple ús d'una societat que l'ha feta seva i s'hi distingeix en una hipòtesi vàlida de sobirania política"* (Triadú,1984:33). La mort de Carles Riba assenyalà la fi d'una època: el 1959 l'Estat espanyol abandonava l'autarquia o règim d'autoabastament i es produí el fenomen de la immigració massiva que portaria Catalunya a milers de persones provinents d'altres indrets d'Espanya. L'inici dels anys 60, a més, suposà un esclat vigorós de la cultura catalana amb fenòmens com "La Nova Cançó", noves empreses editorials, més escriptors, etc. La mort de Carles Riba coincidí, doncs, amb un canvi important en la societat catalana i espanyola en general.

En el seu testament deixà escrit com volia descansar, ell i la seva dona, i destacava el que fou bàsic en la seva vida: *"(...) i que el nostre repòs sigui sota una llosa o estela tan senzilla com es pugui, en la qual consti, amb els nostres noms i les nostres dates de naixença i de mort, la nostra beneïda condició de poetes fidels a la llengua en què aprenguérem a parlar"* (F.V.1964:89).

-Salvador Espriu-

Salvador Espriu i Castelló nasqué a Santa Coloma de Farners el 10 de juliol de 1913. El seu pare, Francesc Espriu, era notari i aviat es

traslladà a Barcelona. Així, la infantesa de l'escriptor transcorregué entre la capital i Arenys de Mar, d'on provenien les seves famílies materna i paterna. Arenys confegí el mite de "Sinera", que és el *"vertebrador de la seva futura obra literària"* (Calderer,1984:57). Perdé dos germans per malaltia i ell també estigué molt greu als deu anys, havent de passar una llarga temporada a Viladrau per a recuperar-se. Estudià el batxillerat al col.legi laic Sant Luis Gonzaga i el 1930 ingressà a la Universitat Autònoma de Barcelona; on es llicencià en Dret (1935) i Història (1936), i seguí estudis de llengües clàssiques, especialitat en què no es pogué llicenciar per causa de l'esclat de la guerra. A la UAB conegué al poeta Rosselló-Pòrcel, el seu gran amic, la mort prematura del qual el marcà profundament.

El 1933 féu un creuer pel Mediterrani organitzat per la Universitat i quedà fascinat per Egipte i augmentà la seva vocació d'historiador. Gràcies als seus professors, obtingué una beca per a estudiar egiptologia, disciplina desconeguda llavors a Espanya (Capmany,1982:83-84). Però no arribà a gaudir de la beca ni dugué a terme els seus projectes professionals per causa de la guerra. Ell volia ser professor i hagué de treballar d'advocat, primer al despatx del seu pare durant vint anys i més tard a una mútua mèdica. Amb la guerra començà el drama personal de Salvador Espriu:

> *"Yo iba para profesor de Universidad. Me hubiera gustado ser egiptólogo. Todo esto se desvaneció con la guerra civil. Tuve que ganarme la vida y hacer cosas que no eran de mi agrado. Y a ratos escribía(...). Yo he intentado ser, dentro de mis posibilidades, un aprendiz responsable de literato"* (La Vanguardia,1985:23).

Espriu publicà el seu primer llibre, **Israel**, en castellà, als quinze anys. Fins al final de la guerra n'havia publicat d'altres com: **El**

Doctor Rip, Laia, Aspectes, Miratge a Citerea, Letízia, Ariadna al laberint grotesc, etc. Fou després de la guerra, tot i que abans ja era considerat un bon escriptor, quan es forjà el seu mite. S'inclinà vers la poesia i les narracions amb obres com: **Cementiri de Sinera, Ronda de mort a Sinera, La pell de brau, Primera Història d'Esther, Antígona, El caminant i el mur, Final del laberint, Llibre de Sinera**...(77).

Espriu es donà a conéixer al gran públic a partir dels anys seixanta gràcies a dos elements exteriors als seus llibres: l'escenificació teatral de les seves narracions per part, sobretot, de Ricard Salvat, i pel fet que el cantant Raimon posés música i popularitzés alguns dels seus poemes. El mateix Espriu en reconeixia la influència:

> *"Hi ha una dona i dos homes que (...) m'han fet un favor immens, impagable: Al.ludeixo, és clar, a Mª Aurèlia Capmany, a Ricard Salvat i a Raimon. Aquests magnífics i generosos amics han atansat al públic la meva obra, que sense ells no li hauria arribat"* (Capmany, 1982:133).

-El resistent-

El mateix any de la mort de Riba sortí publicada una obra cabdal de Salvador Espriu, **La pell de brau**. Espriu va retre un homenatge a Carles Riba en aquesta primera edició d'agost de 1959, en la qual remarcava les diferències entre la poesia dels dos i assegurava que:

> *"Però aquest és un llibre obert a l'esperança, a l'esperança de la gent honesta i de la joventut, i voldria que el nom del Mestre Riba, que ara deixo escrit aquí en modest homenatge, servís per a precisar i aclarir l'abast i el sentit de la nostra esperança i ajudés, des de la seva gloriosa llum, a fer-la entenedora a tots"* (Capmany,1982:79).

Riba i Espriu eren molt diferents. No pertanyien a la mateixa "generació literària"; no conreaven el mateix tipus de poesia i Espriu, a més, fou un narrador notable; no exerciren el mestratge de la mateixa manera, ni llur vida quotidiana s'assemblà. Carles Riba era cap de tertúlia, mentre que Espriu vivia retirat a casa seva. Riba feia vida familiar amb Clementina i els fills, i Espriu quedà solter perquè als quaranta anys declarava que *"encara no he tingut temps de casar-me, ni l'optimista coratge o l'abnegada desesperació de fer-ho"* (Pla,v.29:205). A Riba li agradava sortir i anar a recepcions. Espriu rebia tothom al seu pis del Passeig de Gràcia. Riba morí a la postguerra, essent acompanyat al cementiri per amics i coneguts. Espriu morí amb la democràcia, rebent honors institucionals, amb ministres de l'Estat i el President de la Generalitat a primera fila. Riba visqué a la clandestinitat, temut pel règim i estimat pels amics. Espriu rebé en vida diversos premis i honors, tot i que no li agradaven gens (78).

Però una cosa els feu sempre semblants: foren dos intel.lectuals al servei del seu país i es respectaren mútuament. Espriu sentia admiració per Riba - *"amb el mestre de tots, el Dr. Riba, sempre ens vàrem tractar de vostè"*- i per la seva dona -*"sento una particular devoció per Clementina, com a poetessa i com a dona d'una exquisida sensibilitat i d'una altíssima categoria moral"* (Porcel,1966:35). Feren pinya comuna en la postguerra tot i que defensaren opinions diferents sobre literatura i conreaven un tipus de poesia completament distint (79). I durant aquests anys foren considerats uns puntals de la resistència cultural al règim.

Salvador Espriu fou un home sotraguejat per la guerra i per la mort, per la crueltat i per l'odi. No era favorable ni als uns ni als altres, perquè estava convençut que tots hi perdrien. Però la guerra, ell que

era representant de la generació literària del 36, li deixà empremtes que marcarien la seva vida i la seva obra. Espriu patí horriblement els anys del període estudiat:

> *"Vostès no saben el que foren els anys 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50 i bona part de la dècada següent. Ho detallo així perquè si dius "del trenta-nou al cinquanta", de seguida ho has enllestit. Vegin, però, que només dit d'aquesta manera ja pren un altra relleu. Imaginin-se, doncs, el que va ser aquest lapse, passat dia rera dia. Per a mi va ser terrible".* (Capmany, 1982:24).

No pogué desenvolupar les seves aficions intel.lectuals, que eren la història i l'egiptologia i hagué de guanyar-se la vida, no amb la literatura que continuà conreant, sinó amb la tasca ordinària d'un despatx d'advocat.

La intel.lectualitat de la preguerra, on Espriu ja destacà com un esperit especial, allunyat del noucentisme, creia que tenia un gran futur a les lletres. A la tertúlia del seu pare així ho remarcaren, i Josep Pla assenyala que:

> *"les seves condicions d'escriptor eren molt acusades i que un fet tan explícit mereixia posar les coses de manera que permetessin que Espriu es convertís en un escriptor professional amb totes les conseqüències o almenys que la carrera que emprengués fos una d'aquelles activitats que li permetessin d'escriure preponderantment"* (v.29:211).

Però res no fou com tothom presagiava. Per a Espriu, la vida esdevingué una presó. Les circumstàncies li foren adverses i cruels i ell només trobà una solució: refugiar-se, les hores que li quedaven després de treballar, en la poesia, ja que *"en pensar aleshores que havia de reduir la meva expressió a una possible quinta essència, em vaig decantar per la poesia, la qual jo podia "construir" de memòria a la nit, quan no aconsseguia adormir-me. En llevar-me n'escrivia el resultat. Això, amb la prosa, no es pot fer"* (Capmany,1982:24).

¿Per quina raó Espriu esdevingué un altra dels caps de la resistència? Era un home solitari i allunyat de tertúlies i cenacles. Reflexionava constantment sobre la mort, la misèria humana i els efectes produïts per la guerra fratricida. La reflexió sobre la mort s'entén en comprovar quin era l'estat d'ànim d'Espriu en acabar la guerra:

> *"Incapaz de soportar el dolor que le produce el hundimiento de su mundo familiar, la pérdida de la vieja casa donde murieron los seres que amaba, y el destino adverso de una patria que muere conél, el poeta se siente rodeado de muerte por todas partes"* (Vilanova,1985:20).

No feia cap esforç per a atreure el públic. No escrivia per al públic:

> *"El públic no compta massa. Els esforços que ha fet Espriu perquè ningú no el llegís han d'haver estat extraordinaris. I amb això ha estat coherent amb ell mateix, perquè ¿com és possible d'imaginar que un autor que no té cap esperança cregui en l'absurda il.lusió de tenir algun lector, encara que sigui escadusser?"* (Pla,v.29:217).

I és veritat que el públic no l'arribà a conèixer fins als anys seixanta, com ja s'ha apuntat, per mitjà del teatre i de la cançó, en lloc dels llibres. Però en la dura etapa dels primers anys de la postguerra, ¿hom pot parlar d'un gran públic per a la literatura catalana? Sens dubte, no. Els llibres eren escassos, se'n tiraven pocs exemplars -tot al més un miler- i els escriptors tenien els mateixos problemes amb la censura i el règim. En canvi, entre els elements resistents *"els llibres de poemes d'Espriu -Cementiri de Sinera, Les Cançons d'Ariadna- passen de mà en mà (...) En una universitat on no existeix la cultura catalana, entre classe i classe, la gent jove s'aprèn de memòria els versos de la Primera Història d'Esther"* (Capmany,1982:20). I és que la importància d'Espriu radicà en dos punts: el fervor per la llengua i el mestratge, gairebé en privat, que exercí.

> "Avui, passats trenta-set anys, encara recordo l'impacte que va fer la lectura d'aquesta obra -Primera Història d'Esther- a molts dels

que lluitàvem en la clandestinitat per assegurar la supervivència de la nostra llengua i del nostre país. L'obra per a nosaltres no significava pas el final de la història d'una llengua, sinó el principi del redreçament lingüístic cultural i nacional. Llegíem i rellegíem el seu text i hi trobàvem paraules i imatges que ens enfortien en el nostre combat i en la nostra esperança" (Benet,1985:21).

Espriu no acostumava a anar als actes públics, no acudia sovint a les tertúlies i si acceptava de ser membre del jurat dels premis clandestins o semiclandestins era per causa de la insitència dels editors. En canvi, no tenia cap inconvenient a rebre a casa seva la gent que el volia veure. Escoltava obres, novel.les i versos, tant de coneguts com de joves que començaven.

"10/9/1949. Temps enrera, en Salvador Espriu em va dir que li faria gràcia conèixer la novel.la que escric. Dimecres, a casa d'ell li'n vaig llegir uns quants capítols. I ahir, cap al tard, ell va venir al despatx i li'n vaig continuar llegint d'altres fins a 2/4 d'11! M'ha fet un seguit d'observacions útils, de llenguatge i fins sobre alguns aspectes del mecanisme narratiu. Es un home molt exigent - sobretot amb ell mateix- i molt lúcid" (Serrahima,1974:103).

La seva paciència era infinita, però les seves crítiques i judicis eren implacables. Espriu, doncs, feia una tasca de suplència. No pugué ser professor a la Universitat, però ho fou a la saleta del seu pis, dedicant *"hores i hores de les seves hores de lleure, en un mestratge que no té preu ni paga. Aquests eren luxes del nostre temps de misèria, luxes que només s'han pogut permetre els prínceps del Renaixement i els baronets que estudien a Oxford"* (Capmany, 1977:105). Així, l'Espriu poeta esdevingué un crític mordaç, una personalitat intel.lectual que provocava pànic, però que també atreia i tranquil.litzava, i tota aquella joventut de la postguerra que anava a una Universitat de Barcelona mancada de personalitats destacades, formats en una cultura aliena i amb moltes reserves mentals *"es giren devers aquell que no està*

disposat a afalagar-la". Precisament, les primeres obres de Salvador Espriu a la postguerra, foren editades clandestinament per una generació de gent més jove que ell: Josep Palau i Fabre i Joan Triadú. I el futur éxit d'Espriu es degué també al fet que els joves que s'incorporaven als grups de resistència cultural, se sentien identificats amb allò que el poeta deia i amb la manera com ho deia.

Espriu fou un mestre dels mots. Se li deu l'expressió "salvar els mots", que fou bandera de la postguerra per part dels resistents. El poeta creia que un llengua no podia delinquir i, per tant, el que feien els vencedors era una indignitat. Com a intel.lectual molt cultivat es posà al servei del seu país per mitjà del conreu de la llengua a través de *la literatura, i "d'una poesia elaborada amb minuciosa pulcritud i en la qual res no se'ns presenta com a gratuït ni superficial"* (Calderer, 1984:58). La seva gran passió fou la seva llengua, *"una passió que he anat afinant, depurant, i augmentant en el transcurs dels anys"* (Porcel,1966:35). Per a ell, el llenguatge era molt més que una forma de comunicar-se, era l'expressió de la mirada humana sobre les coses i, per tant, conreant la llengua catalana creia que preservava allò que veia el seu propi poble.

Espriu, mentre escrivia, mantenia la preocupació per l'enriquiment de la llengua -que amb la repressió esdevenia més i més pobra, ja que la gent tenia un lèxic pobre per a la comunicació interpersonal-, i li demostrava un esperit de servei. Aquest esperit de servei es feia extensiu als seus conciutadans amb la reflexió sobre la neciesa de l'odi i del rancor; de la guerra entre germans i de la necessitat de la reconciliació -**La pell de brau, Antígona, Primera Història d'Esther**-.

Espriu creia que calia salvar la consciència com a poble de la gent que havia patit la guerra, l'exili i la repressió. Amb la llengua lluità contra l'oblit de la pròpia cultura davant dels esforços que feien les noves autoritats per a anorrear-la. Per a ell, lluitar amb els mots equivalia a defensar una antiga veritat, la de la personalitat pròpia del seu país. Per aquesta raó ha estat considerat un home *"d'un comportament cívic exemplar que va mantenir sempre una total fidelitat a la seva llengua, a la seva pàtria i a les institucions pròpies del seu poble"* (Benet,1985:21).

Espriu restituí la llengua als joves *"per a ensenyar-vos el recte camí/ d'accés al ple domini de la terra"*. De fet, donar la llengua era oferir l'únic regal que els podia salvar com a col.lectivitat. Es en aquest sentit que es pot dir que l'obra d'Espriu té un clar compromís social, el del poeta que *"tomará partido en la realidad que padece como hombre y como integrante de una nación"* (Rahola,1985:26).

La seva àmplia cultura li permeté de comunicar-se amb altres escriptors espanyols de primera fila. Llegia molt i mai estigué tancat a cap aportació cultural forana (Izquierdo,1985:27). Fou un home sense esperança *"però amb la llibertat feta de desesperació"* (Capmany,1982:18). Deia la veritat en els seus escrits, enfront de la mentida oficial que l'envoltava. Fou un home de fermes fidelitats al seu poble i al seu patrimoni cultural i per aquesta raó es definí com *"un fadrí drapaire de l'estúpida i dolorosa hora de la trencadissa i encara ajudo a collir-ne les miques i els bocins"* (Pórcel,1966:33).

-J.V. Foix-

Josep Vicenç Foix nasqué a la vila de Sarrià el 1893 i morí a Barcelona el . Tot al llarg de la seva dilatada existència, el poeta Foix fou, a més, traductor de poesia, assagista, periodista, confiter en el negoci familiar i empresari. La seva era una família petitburgesa amb arrels al Solsonès i al Bages. Féu les primeres lletres *"a l'escola municipal de Salvador Mundi, que era un gran pedagog"* (Manent,1973:22). Hi anà dels quatre als nou anys, i allà, amb altres companys; féu *"un petit peròdic manuscrit, "Lo Català" - n'escrivírem dos números- de to infantil, que parlava sobretot de la llengua i demanava que les escoles i els llibres fossin tots en català"* (Manent,1973:22). Després d'estudiar el batxillerat anà a la Universitat, on s'apuntà -i no l'acabà- a la carrera de Dret. A la Universitat, però, llegí molt: clàssics catalans, grecs i llatins, els estoics, Verdaguer, Maragall i Prat de la Riba. També seguí els fulls de **Action Française** (80). A partir de 1917 començà a col.laborar a diferents publicacions com **La Revista, Trossos** (1918), **Monitor** (1920-1922), **L'Amic de les Arts** (1926-1929), **Revista de Poesia** (1925-1927) i **Quaderns de Poesia** (1935-1936).

El seu amor per l'art el portà a defensar l'avantguarda representada per Miró i Dalí. Alhora, advocava per la llengua catalana dins del Pen Club català als anys trenta i pronuncià conferències sobre Raimon Llull abans de la guerra, arran del VII centenari del naixament del savi mallorquí.

Després de la guerra, Foix restà a Catalunya i participà activament a les activitats culturals dels resistents, publicant noves obres a mida

que els permisos arribaven. Participà, al costat de Carles Riba i Tomàs Garcés, als Congresos de Poesia de Segovia i Salamanca. El 1962 s'incorporà a la Secció Filològica de l'IEC i el 1966 el govern franquista li concedí el "Premio Nacional de Literatura", que Foix refusà perquè no volia ser utilitzat amb finalitats propagandístiques. El 1973 rebé el "Premi d'Honor de les Lletres Catalanes"; el 1980 la medalla d'or de l'Ajuntament de Barcelona i el 1981 la de la Generalitat. El 1984 fou nomenat "Doctor Honoris Causa" per la Universitat de Barcelona. El govern espanyol li donà el "Premio de las Letras españolas" i el govern francés el feu "Chevalier de l'Ordre des Arts et des Lettres" (81). Les seves obres més conegudes són: **Gertrudis, Diari 1918, KRTU, Sol i de dol, Les irreals omegues, On he deixat les claus..., Onze Nadals i un Cap d'Any, Desa aquests llibres al calaix de baix.**

-El poeta resistent-

En acabar la guerra, Foix seguí vivint a Sarrià. Com als altres, la ploma no li donava per a viure i, així, escriví, a estones perdudes, en català. La veu i la presència del poeta es feren paleses amb la represa resistent clandestina al país. Foix participà aviat a la majoria d'activitats que es desenvoluparen: acudia a les sessions poètiques dels **Amics de la Poesia**; col.laborava a les revistes clandestines **Poesia**, **Ariel** i **Dau al Set**; intervenia a les tertúlies literàries i a l'atorgament dels premis literaris catalans i mantenia relacions d'amistat amb resistents importants com ell mateix, com eren Carles Riba

i Maurici Serrahima. Foix també tenia la parcel.la d'orientació del jovent en les tertúlies que es feien a casa seva els diumenges a la tarda o al Port de la Selva durant les vacances, on Foix convidava els joves contertulis aprenents de pintors i d'escriptors.

Probablement, les tertúlies i el mestratge de Foix no s'assemblaven a les d'un dels seus grans amics de tota la vida, Carles Riba -l'altre gran amic fou Josep Obiols-. Foix tenia present la dita d'Ovidi "no defugis la conversa, ni tinguis tancada la porta", i l'obria per a riure amb els amics, per a intercanviar informacions diverses i inèdites, per a parlar-hi dels rumors polítics. En aquestes reunions *"senyorejava la llibertat d'opinió, puix Foix, com un de tants, deia la seva sense protagonismes ni exigències. El curiós és que, malgrat tot, la reunió no hauria existit sense la seva presència aglutinant. Sabia escoltar i tot l'interessava"* (Padrós,1983:27).

Foix s'autodefinia com un "investigador en poesia", atent a totes les innovacions i canvis que es produïen al món cultural. Per això fou avantguardista i, des de la seva joventut, fou *"un guaita atent a qualsevol trepidació intel.lectual"* (Fuster, 1982:234). Amb aquesta presentació no és d'estranyar que demostrés interès per les noves generacions que sorgien a la postguerra, i que, a més d'aprendre allò que ells tenien de nou i de renovador, ell els transmetés la seva experiència, la recerca constant en literatura i en art (82), i endinsés el jovent *"en una catalanitat cultural de valors universals aliena a localismes baladrers de porró i barretina"* (Padrós,1983:27). També els ensenyaria a respectar i a interssar-se per la pròpia llengua perquè els n'explicà *"la perennitat i la noblesa, entroncant l'arcaic amb el nou i separant el popular del plebeu"* (Padrós,1983:27).

Foix tingué dues tandes de "deixebles": una, la dels components de **Dau al Set**. L'altra, més heterogènia, formada als anys 50 per Esteve i Rafael Padrós, Gabriel Ferrater, Albert Manent, Joaquim Ventalló i Joana Givanel. També s'hi afegiren Josep Carbonell i Manuel Pla, Manuel Carreras, Joan Petit i Joan Vinyoli. Tots ells de tarannà i de professió diferents, cosa que permetia un intercanvi molt ric en experiències, opinions i vivències.

L'amistat de J.V.Foix amb Dalí i Miró fou una de les raons per les quals els joves que tenien interès en l'art, i rebutjaven l'academicisme imperant després de la guerra, acudissin a ell per a rebre'n el mestratge. Foix era un avantguardista, era viu i no era a l'exili. Vivia a Sarrià i rebia tothom. Per això, quan Joan Brossa n'obtingué el telèfon, s'hi presentà, es convertí en contertulià seu i hi introduí Joan Ponç (Tàpies,1977:205). A partir d'aquí entraren en contacte amb ell la resta dels membres que crearien la revista **Dau al Set**, o sia, Antoni Tàpies, Tharrats, Modest Cuixart. Es feren molt amics i *"Foix els va convidar a passar uns dies al Port de la Selva. Preguntaven molt. Foix els explicava què eren el cubisme, el futurisme, el dadà, el surrealisme, i ells no deien res. En canvi, dibuixaven temes figuratius sobre els papers que trobaven"* (Cirici,1983:24).

L'amistat s'enfortí. Foix els dedicà versos -"Balada de cinc mariners exclusius i del timoner, que era jo"-, i articles, i ells li publicaren a **Dau al Set** la "Còpia d'una lletra tramesa a na Madrona Puignau de Palau ça Verdera" (1951). L'anada al Port de la Selva, motivada perquè *"J.V. Foix va encarregar a cadascun dels pintors de Dau al Set una obra per a la seva casa de Port de la Selva"*

(Tàpies,1977:244), serví perquè el poeta els llegís fragments de **Les irreals omegues** i perquè els dugués a conèixer Salvador Dalí.

Foix, atent a totes les avantguardes i vinculat a les arts plàstiques per afinitats estètiques, participà també en les activitats d'un altre fòrum semi-clandestí, el **Club 49**, animat, entre d'altres, per Alexandre Cirici.

La preocupació del poeta per la recuperació cultural de Catalunya provenia d'una fidelitat clara al seu poble i a la seva llengua i del rebuig personal de la situació política que vivia. Els estudis d'alguns crítics, com Castellet i Molas, diuen que els poemes posteriors a la guerra civil reflecteixen, en certa manera, el context històric i social que li va tocar de viure: *"em faig un clam del silenci de tots"; "deixeu-me sol, que sóc molts"*. I Joan Fuster (1982:237) afegeix que "*la presència de l'actualitat problemàtica del seu poble i de la seva època es fa més intensa en els darrers poemes de Foix. Però només esporàdicament -per exemple en el titulat TOT N'ES PLE- aquesta imbricació és inequívoca*". Josep Romeu assegura que en els poemes de component popular (com "Vaig arribar en aquell poble"), Foix *"evoca amb rigor el clima de la nostra postguerra"*. I és normal perquè Foix creia que qualsevol individu, com a ciutadà, es debia políticament i socialment al seu país i a la seva època, fins allà on el compromís que comportava aquest deure no entrés en contradicció o perjudiqués els principis de la persona (Beneyto,1975:109).

Foix fou un gran artesà de la llengua catalana. Com a escriptor català es trobà allunyat del públic i dels canals de comunicació majoritaris. Només la seva llarga existència li permeté de rebre el

reconeixement de la societat i de les institucions com el gran poeta que fou. I fou també un gran intel.lectual, no perquè fos socialment reconegut com un home de lletres, sinó perquè fou un esperit lliure, un home lliure que subordinà el seu benestar material i el seu treball mental al coneixement i difusió de la veritat. Per defensar i viure amb la veritat, Foix, com d'altres, s'ho jugà tot durant el franquisme.

-Els escriptors del règim-

Els que, en acabar la guerra, i potser durant aquesta, per conviccions ideològiques o per oportunisme, canviaren de llengua i de cultura, són els escriptors que considerem col.laboradors amb el règim sortit de la guerra civil. Són les persones que ajudaren amb els seus llibres i col.laboracions a la premsa, conferències, protagonisme a les tertúlies, creació de premis literaris o d'editorials, a la tasca de supressió de la llengua i la cultura catalanes i a la "reespañolización" del país i dels seus habitants. Es difícil de donar noms o de jutjar-ne les actuacions. Per tant, aquestes poques pàgines han de contemplar-se només com una constatació de les activitats que dugueren a terme certes persones i que, donada la situació en què es trobava Catalunya, poden ser enteses com un atac al país en els anys de la desfeta.

Hom no inclou aquells que sempre havien parlat o escrit en castellà perquè n'eren d'origen, i continuaren fent-ho durant el franquisme, combreguessin o no amb la ideologia imperant. Tampoc no parlem dels joves nascuts poc abans de la guerra, que foren educats ja en espanyol i que començaren creant o col.laborant en revistes espanyoles. Llur

trajectòria com a escriptors es desenvolupà i s'afermà en dates posteriors a les que comprèn aquesta recerca i, molts, anys després, han esdevingut portaveus i defensors de la cultura catalana. D'aquests, hom en parla en el capítol de premsa.

Per tant, dins d'aquesta rúbrica només hi ha els més significatius. Generalment escriptors o gent de lletres amb producció literària i periodística en català abans de la guerra i que, quan aquesta esclata, fugen a l'estranger, passen al bàndol "nacional", i tornen a Catalunya com a vencedors i amb els vencedors. L'acusació principal que els feien els resistents no era tant que durant la guerra haguessin defensat els postulats dels sublevats, com que durant la postguerra no moguessin ni un dit per a canviar la sort de la cultura catalana.

Foren els homes que, davant la desfeta de 1939, amb el país empobrit, part de la població a l'exili, la misèria imperant arreu, sense quadres dirigents i amb els vencedors que consideraven vençuda no només la població, sinó també la llengua i la cultura que els era pròpia, entengueren que el català s'havia acabat, que no hi havia cap possibilitat de salvar la cultura catalana, i optaren per conrear el castellà i crear obres literàries en aquesta llengua.

En alguns imperà l'intent de crear un cultura i un moviment literari català en espanyol (83), i defensaren, de manera folklòrica, els teòrics valors eterns del país com el seny, l'estalvi i el treball. Aquests escriptors creaven obres amb temes catalans i ambientades al país, però els pagesos, obrers o burgesos dels llibres conversaren en castellà. Això no significa que, si calia, no ajudessin la gent que defensava la pervivència de la cultura catalana (84) o que no fessin un favor a un

amic catalanista. Però el cert és que ells no contribuïren a la salvació del patrimoni cultural que els era propi.

A la postguerra el tema lingüístic fou fonamental. Acceptar les premisses en l'activitat pública del famós "habla la lengua del Imperio", no era altra cosa que fer el joc als vencedors. Els escriptors que conrearen la literatura en una llengua que no els era la pròpia, adoptaren una actitud de claudicació i de sotmetiment davant la nova situació política. La llengua, s'ha vist en capítols anteriors, és un tret fonamental d'una cultura, un dels elements que ajuden a caracteritzar la personalitat d'una nació com Catalunya. Claudicar en el conreu de la llengua i cultivar la llengua dels enemics del país equival a vendre la pàtria i la pròpia personalitat diferenciada.

Aquests escriptors, conscientment o inconscient, feren mal a Catalunya, per més que pretenguessin comprendre millor que ningú la terra on havien nascut i per més que creguessin que, per fi, havien trobat l'autèntic camí.

NOTES AL CAPITOL V.2.1.

(1) V. Manuel L. Abellán. Censura y creación literaria en España (1939-1976). Barcelona, Península, 1980. (Temas de historia y política contemporánea, 9); Antonio Beneyto. Censura y política en los escritores españoles. Barcelona, Euros, 1975. (Col. España punto y aparte).

(2) Abellán (idem. p. 17) cita el cas de Pío Baroja, que era condemnat perquè les seves obres anaven "contra la familia, la Iglesia y el Estado".

(3) *"L'any 1949 vaig obtenir el premi Joanot Martorell per la novel.la* ***El cel no és transparent****. De diners me'n van donar molt pocs, la novel.la no la vaig publicar mai, perquè va ser tantes vegades censurada que, quan l'hauria pogut publicar, ja no m'interessava ni poc ni molt"* (Capmany, 1977:105)

(4) Per a la censura això volia dir que en els textos no es podia esmentar el divorci, l'homosexualitat, l'avortament, els amants, les relacions extramatrimonials, les paraules "indecents", etc.

(5) V. Abellán, 1980: p. 92 i ss.

(6) V. els bans oficials dels primers mesos imposats a Catalunya i el llibre de Josep Benet Cataluña bajo el régimen franquista. Barcelona, Blume, 1979. (Col. Leviatán. Serie Política, 13).

(7) Per a Regis Debray (1980:54 i ss), si el primer fonament social d'una minoria és la seva llengua, aquella la demolició de la qual farà saltar tot l'edifici, el treballador de les paraules és el guardià dels fonaments.

(8) *"Serrahima és d'aquells que també creu que ens hem de mantenir exemplars, no podem cedir... però inclús comprén que altres ho facin, perquè necessiten viure, perquè han d'escriure, perquè són periodistes i de la mateixa manera que un ven betes i fils, l'altre ven les seves paraules. Però, és clar, el que no es pot admetre és l'atac d'aquesta gent que es guanyaven la vida fent d'advocats, que parlaven en castellà a l'Audiència i tot plegat, i es guanyaven molt bé la vida, i que després siguin acusadors d'aquells que perquè eren periodistes i només sabien escriure...com Sempronio. Però no pots criticar una persona perquè treballa en el que sap"* (Entrevista a Benet).

(9) *"Llavors hi ha els íntegres i també n'hi ha que fan la puta i la ramoneta perquè han de viure. Aquest tipus no és un heroi però tampoc pot dir-se que sigui un traïdor, eh?"* (Entrev. Benet). Cal recordar que dintre del grup més resistent hi havia gent com Maurici Serrahima i el propi Carles Riba que traduïren o escriviren obres en castellà, amb pseudònim o sense signar, per encàrrec d'editorials i amb la finalitat de guanyar-se la vida.

(10) Verrié a "Permís per a llegir" assegura que el primer llibre aparegut en català amb tots els permisos legals fou **Vides Paral.leles** de Plutarc, editat dins de la col.lecció "Bernat Metge".

(11) Segons Albert Manent (1984:224), a més dels amics i coneguts que compraven els llibres, durant aquests anys hi hagué un nucli de persones benestants que compraven tots els llibres en català que es publicaven, en una particular manera de militar en el catalanisme cultural.

(12) V. J. Verrié. "Permís per a llegir. (1939-75)".Serra d'Or,235. Abril 1979.P.21-16; J. Verrié. "Resistir amb llibres". Serra d'Or, 223. Abril 1978. P. 17-21.; J. Fabre/J.M. Huertas/A.Ribas. Vint anys de resistència catalana (1939-1959). Barcelona, La Magrana, 1978 (La Magrana, 16).

(13) Hi ha comentaris sobre els problemes econòmics de J.M. Cruzet als llibres de memòries de Serrahima (1974:280 i ss). Joan Fuster. "L'aventura del llibre català" dins Commemoració dels 500 anys del primer llibre imprès en català.

(14) Segons el butlletí oficial Bibliografia Hispánica, publicat per l'Instituto Nacional del Libro Español, el 1933 s'editaren 740 llibres en català, mentre que en el període comprès entre 1939 i 1941 no se'n publicà cap, i de 1942 a 1950 se'n publicaren un total de 239.

(15) Cruzet nasqué a Barcelona el 25 d'octubre de 1903 i sembla que se suïcidà el 17 de febrer de 1962 (Arbó, 1982:138).

(16) En la concessió del permís, hi intervingué Ignacio Agustí, amic de Cruzet amb qui havia fet la guerra al costat franquista. Agustí féu gestions directament davant d'Antonio Tovar, que fou qui autoritzà la

publicació de l'obra *"pero con la ortografía original, como si el diccionario de Fabra no hubiera existido"* (Agustí,1974:156). I és que Pompeu Fabra era una de les "bèsties negres" del règim.

(17) L'any 1946 publicà D'Ors, Russinyol, Roig i Raventós, Carles Soldevila i Carles Riba. El 1947 reedità Vayreda, Oller, Roig i Raventós, Pous i Pagés, Alexandre Plana, Riba, Ruyra, Casellas, Bertrana, Martínez Ferrando i obres de poesia de Tomàs Garcés i Josep M. de Sagarra. El 1948 sortiren Sagarra, Bofill i Matas i Miquel dels Sants Oliver i López Picó.

(18) La Catalònia fou inaugurada el 8 de Maig de 1924 per Antoni López Llausàs a la Plaça de Catalunya, i els seus col.laboradors eren Josep M. Cruzet i Manuel Borràs. La guerra dispersà els fundadors: López-Llausàs s'establí a Amèrica, on fundà l'Editorial Sudamericana i els altres dos es quedaren amb la llibreria. V. Albert Manent. "Cinquanta anys de la Catalònia", Serra d'Or, 177.; Josep Pla. V.16. p. 565 i ss.

(19) Cruzet i la seva dona, Maria Borràs, no tingueren fills i ambdós esmerçaren molts esforços en l'editorial. El paper rellevant de Maria Borràs és reconegut per Albert Manent i Gaziel a les seves memòries.

(20) *"El 1947 és quan diem que sí a les publicacions en català perquè fins llavors som contraris a que es publiqui res, perquè creiem que no val la pena perquè, pels llibres que et deixen, només serveixen per fer riure i llegir-los clandestinament. Però llavors diem, bueno, molt bé, doncs La Selecta que tiri endavant!. Abans, quan en Cruzet ens deia que*

volia fer llibres en català, nosaltres li dèiem que no, perquè això era enganyar el país. Però, és clar, quan arriba el 47-48 i el consolida la situació, veiem que s'ha de fer tot un altre capítol" (Entrev. Benet). Josep Pla (v.16:580-81) critica durament aquesta actitud i assegura que *"l'obra de Cruzet s'ha trobat amb dificultats ocasionades per obstacles provinents de tots dos flancs, cosa que no deixa d'ésser literalment sorprenent"*.

(21) Tomàs Tebé fou el successor de Cruzet des de 1964 fins la seva mort el 1977. Mentre visqué comptà amb l'ajut de Josep Miracle, Jesús Vernís i Bartomeu Bardagí.

(22) Per a conèixer la història de l'editorial, v. el llibre Editors i escriptors del 900 d'Albert Manent.

(23) V. Albert Manent. "Editorial Barcino. 50 anys de continuïtat". Serra d'Or,183.Desembre 1974.P.69-71.

(24) Casacuberta invertí tot el seu patrimoni en l'editorial i no s'hi feu mai ric. Procurà que els preus de tots els llibres *"fossin assequibles, polítics, no gaire comercials, sovint no gens"*. Se'l considera un mecenes dels llibres deficitaris. (Manent,1974:71).

(25) Economia: Carles Pi-Sunyer; Història: Ferran Valls i Taberner; Religió: pare Miquel d'Esplugues; Geografia: Pau Vila; Art: Josep Gudiol; Dret: Ramon d'Abadal; Etnografia: J.M. Batista i Roca; Llengua i Literatura: Lluís Nicolau d'Olwer.

(26) Hi hagué molts llibres que se salvaren. V. Manent, 1984:176.

(27) Els col.laboradors foren la seva esposa Dolors Hostalrich i Antoni Guasch, Eulàlia Farreras i Candelaria Gómez de Balugera. També Germà Colon ajudà Casacuberta a partir dels anys 50. V. Germà Colon. "Josep M. de Casacuberta en el meu record". Serra d'Or, 307. Abril 1985. p.19-20.

(28) El 1948 publicà el llibre en castellà de Pau Piferrer Recuerdos y Bellezas de España, corresponent a Catalunya i Mallorca. Segons Manent (1984:177), la Barcino només publicà dos llibres en castellà durant tot el franquisme.

(29) El 1972, Lluís Carulla i Canals, mecenes, es féu càrrec dels aspectes materials de l'editorial Barcino, i passà un sou a Casacuberta, qui continuà com a "director intel.lectual" amb plena autonomia.

(30) Jaume Aymà pare havia estudiat a l'Institut de les Arts del Llibre i s'ocupava de la confecció material dels llibres, la part gràfica, etc., mentre que el seu fill s'encarregava dels aspectes literaris. Mancats de diners, comptaren amb el suport econòmic de Fèlix Escalas i Fàbregas per a muntar l'editorial, mentre que el llibreter Joaquim Estrems i Borràs els ajudà en la difusió dels llibres en català.

(31) La censura els rebutjà l'obra de Ramon d'Abadal **L'Abat Oliba, bisbe de Vic i la seva época**, però presentaren recurs i per mitjà d'enganyifes aconseguiren de publicar-lo.

(32) V. l'apartat dedicat als Premis Literaris.

(33) V. Joan Triadú. "Els 50 volums del Club dels Novel.listes". Serra d'Or, 110. Novembre 1968. p.75-76.

(34) L'editorial Janés impulsà les traduccions al castellà d'escriptors en llengua anglesa. Jacqueline Hurtley ha presentat la tesi doctoral sobre **La literatura anglesa del segle XX a l'Espanya de la postguerra: l'aportació de Josep Janés.** Un article sobre aquest tema i la línia de defensa de la democràcia que impulsà Janés amb les obres que publicà és: Jacqueline Hurtley. "Josep Janés i Olivé, el repte somiat de viure". El País. Quadern. 2 Febrer 1986. P. 1-3.

(35) Maurici Serrahima parla sovint de Janés a les seves memòries. L'editor li publicà, en castellà, una tria de pensaments de Chesterton amb un pròleg, que firmà amb el pseudònim de Ramon Setantí, i una tria de pensaments de Proust acompanyats d'un pròleg, ambdós a la col.lecció "Las quintaesencias".

(36) Hi ha discrepàncies sobre els resultats d'aquesta reunió. Segons Josep Palau i Fabre, entrevistat per Jordi Coca (1979:24), només ell i Pous i Pagés s'hi oposaren, mentre que Serrahima (1972:222) diu que l'actitud general fou de reserva.

(37) Sembla que Estelrich, director de la Fundació Bernat Metge obtingué el permís per a publicar el volum novè de les **Vides Paral.leles** de

Plutarc, amb la condició que era per a acabar la col.lecció, ja que n'havien publicat vuitanta volums.

(38) *"Víctor Català, malgrat la seva edat avançada ha tingut un gest digne d'ella: ha llançat les edicions "Segona Renaixença". Aquest títol massa expressiu havent desvetllat les suspicàcies de les autoritats espanyoles, l'ha hagut de canviar pel de "Biblioteca Literària Catalana". El primer volum de la col.lecció ha estat MOSAIC de la gran novel.lista empordanesa, seguit de CROMOS DE LA VIDA DEL VUITCENTS de Joaquim M. de Nadal"* . Quaderns de l'Exili. Octubre-Desembre 1946. p. IX.

(39) Pedreira era fill de pares gallecs i nascut a Barcelona el 1917. Fou militant del Front Nacional de Catalunya i durant la guerra lluità al bàndol republicà.

(40) *"Existeixen unes Edicions de Negra Nit que han publicat ja diversos volums. Hem rebut LA DEU SUBTERRANIA de Josep des Sot, que forma part de la Col.lecció Rat Penat"*. Quaderns de l'Exili. Octubre-Desembre 1946. p.IX. Josep des Sot era el seudònim emprat per Albert.

(41) *"Els diners venien d'una vintena d'industrials o persones de professions liberals, de Ricard Margant (de la Catalana de Gas) a Francesc d'Assís Ripoll (de la Cros), fins als germans Josep i Domingo Valls i Taberner, Joan Anton Maragall, etc."* (Manent,1988:125). Narcís de Carreras també en seria un, així com Isidre Domènech, Salvador Millet, Lluís Bonet i Garí, Fèlix Escalas, Miquel Mateu, Milà i Camps,

Fèlix Capella i Ventosa i Clavell (Enric Gallén.25/I/1989. Conferència a la UAB).

(42) Puig Quintana és una persona freqüentment citada a les memòries de Maurici Serrahima. V. el retrat que en fa Albert Manent al llibre **Solc de les hores**, p.121-129.

(43) Josep Benet entrà com a a professor dels fills de Millet i n'esdevingué el secretari particular gràcies a una recomanació de Serrahima, el qual en parla a les seves memòries (1972:196-197).

(44) Serrahima explica la festa de celebració dels seus quaranta anys, el mes de desembre de 1943, i totes les reunions que mantenien a la seva casa de l'Ametlla del Vallés per a establir vies d'ajut a la cultura catalana. També hi exposa el desig de Millet d'ajudar a la cultura però el seu rebuig envers la política i tot el que havia succeït durant la guerra. A finals dels anys 50, Fèlix Millet abandonà la Cultural Minerva, i el 1961 fou un dels creadors d'Omnium Cultural.

(45) A les seves memòries (1972:170/186/188/190/195/196), Serrahima explica els contactes entre Fèlix Millet, Sagarra, Benet i Puig Quintana per a trobar la manera de donar feina a Sagarra i que això servís per a rellançar la cultura del país. Finalment s'optà per *"rescatar les traduccions de Shakespeare (...) i d'editar-les en una edició reduïda i de luxe -les úniques en què la censura no es fica i poden sortir en català- a base d'assegurar-li un tant mensual i d'anar fent després les liquidacions"*.

(46) Millet ajudà Maurici Serrahima proporcionant-li l'assessorament legal de l'empresa Tehmsa.

(47) V. Josep Massot. "L'aventura del llibre religiós a la postguerra". Serra d'Or,217. octubre 1977. p.11-12.

(48) V. Josep Massot. "La represa del llibre català a la postguerra". Els Marges, 17. Setembre 1979.

(49) V. Josep Faulí. Premis Literaris Catalans , Sabadell, Caixa d'Estalvis de Sabadell, 1983. Hi ha el dossier de Serra d'Or dedicat als Premis Literaris (nº 4. Abril 1966. p.70-77).

(50) V. Serrahima, 1972:438 i ss.; entrevista amb Jaume Aymà a L'Avenç, 79. Any 1985.p.14.

(51) Per a conèixer la discussió del jurat, v. Serrahima,1974:80.

(52) V. Serrahima,1974:167 i ss. Data del 8 de juliol de 1950.

(53) V. Miquel Martí i Pol."El XXV Concurs Parroquial de poesia de Cantonigròs", Serra d'Or, 108. Setembre 1968. p.31-32, on exposa clarament les raons adduïdes pels organitzadors per a transformar aquesta festa.

(54) Serrahima parla de les anades a les festes de poesia de Cantonigròs i que, sovint, aprofitaven per a quedar-s'hi uns dies amb les famílies

respectives aprofitant que es feien durant les vacances d'agost. (Serrahima, 1974: 432).

(55) Sobre el premi atorgat a **Nada** de Carmen Laforet v. les memòries d'Ignacio Agustí (1974: 176-177) i les de Mª Aurèlia Capmany (1977: 83-84).

(56) Ignacio Agustí a les seves memòries (1974: 168-170) dóna una versió completament diferent dels fets exposats en la recerca. Segons ell, la idea de crear el premi fou seva i el reticent fou Josep Vergés. Després d'haver parlat amb Josep Vergés i d'haver pogut llegir diversos documents inèdits que em mostrà, m'inclino a veure les afirmacions d'Agustí com una més de les nombroses inexactituds que contenen les seves memòries.

(57) L'evolució de la dotació econòmica fou: 1944-1945: cinc mil ptes.; 1946: quinze mil ptes.; 1948: vint-i-cinc mil ptes.; 1949: trenta-cinc mil ptes.; 1952: cinquanta mil ptes. i 1953: setanta-cinc mil ptes.

(58) Vázquez Zamora i Joan Ramon Masoliver eren els crítics literaris de Destino. Agustí n'era el director, Teixidor n'era redactor i Vergés n'era editor i copropietari.

(59) V. Blanquerna. "Cartes de Barcelona. Els premis literaris de l'Ajuntament". La Nostra Revista, Juliol 1951. P. 347-349.

(60) Josep Palau i Fabre, en un article titulat "Una mica de història", publicat per Canigó el 6/7/1974, deia que els escriptors es dividien en tres grups: els qui *"creien que el país havia periclitat per sempre i que fins i tot havien renunciat a la nostra llengua"*; els qui la cultivaven passivament i els qui creien que l'*"única manera eficaç de defensar-la era la de contagiar-ne l'ús, provocar-ne la regeneració"*.

(61) V. el cas de Josep Palau i Fabre, al capítol de la premsa escrita.

(62) V. el cas de Josep M. de Sagarra al capítol dedicat al teatre.

(63) Efectivament, a l'exili es publicaven llibres en català, s'hi feien revistes, s'hi celebraven els Jocs Florals i tot un seguit de manifestacions culturals que, durant anys, i tret que es fessin en la més absoluta clandestintiat, no fou possible de realitzar a Catalunya.

(64) *"Vivia a Mèxic amb els meus pares i vaig saber el final de la guerra a l'escola. Ens abraçàvem amb les companyes també catalanes i pensàvem que tot s'havia acabat i que podríem tornar a casa"*. (Entrev. Núria Sales). La desesperança, la tristesa i el sentiment generalitzat d'estar abandonats foren, segons Sales, molt pitjors, ja que preveien que si tornaven a casa ho farien no com a vencedors, sinó com a vençuts.

(65) A la postguerra floreixen els poemes de persones d'origen tan divers com Joan Brossa, Joan Vinyoli, Joan Teixidor, Gabriel Ferrater, Rosa Leveroni, etc. Sobre les posicions poètiques dels escriptors v.

J.Castellet /J.Molas. Poesia catalana del segle XX. Barcelona, Edicions 62, 1963. (Llibres a l'Abast, 3).

(66) Un exemple és Josep M. de Sagarra, qui viatjà a París i es posà al dia en matèria de teatre existencialista. *"Quan escrivia "La Galatea", el públic reclamava "El cafè de la Marina"*. Espriu fou un altra autor minoritari que es donà a conéixer amb les cançons de Raimon, i el mateix passà amb Pere Calders.

(67) A les altres dues edicions hi anaren Tomàs Garcés, Joan Perucho, Joan Fuster, Joan Teixidor, Antoni Comas i Pujol, Francesc Galí i Ricard Permanyer.

(68) Hom pot trobar aquesta correspondència a les memòries de Dionisio Ridruejo, p. 306-313.

(69) Algunes d'aquestes revistes foren: Revista, Ateneo, Arbor, Agora, Caracola, Cántico, Cuadernos para el Diálogo.

(70) Sobre Carles Riba hom pot llegir: L'Avenç. "Dossier: Carles Riba, l'exigència i el rigor". nº 71, Maig 1984. p.38-62.; Josep Pla. "Carles Riba" a Homenots. 1ª sèrie. V. 11. p.353-398.; AA.DD.Homenatge a Carles Riba. Barcelona, Josep Janés, 1954.; Albert Manent. Carles Riba. Barcelona, Alcides, 1963; J. Ferraté. Carles Riba, avui. Barcelona, Alpha, 1955; G. Ferrater. La poesia de Carles Riba Barcelona, Edicions 62, 1979; Maurici Serrahima. "Carles Riba" a Dotze Mestres. Barcelona, Destino, 1972. p.307-332.; Joan Triadú. La poesia segons Carles Riba.

Barcelona, Ed. Barcino, 1954; AA.DD. Carles Riba en els seus millors escrits. Barcelona, Ed. Miquel Arimany, 1984.

(71) Visqué en un pis de la República Argentina en tornar de l'exili, que fou llogat a nom de la seva sogra perquè ell no podia fer-ho en haver passat clandestinament la frontera el 1943. El pis fou moblat perquè Riba es vengué dos àlbums de segells (Manent,1988:202).

(72) Sobre la tertúlia, v. Pau Riba. "Riba entre ribes: salmó del riu del pensament". El País, 8/7/1984. p. I. Quadern de cultura; i Josep Pla "Carles Riba" (v. 11. p. 358 i ss).

(73) Serrahima no hi anava cada diumenge, perquè compartia altres tertúlies amb veïns com J.V. Foix i amics com Sagarra o Vicens Vives, però a les seves memòries recull algunes d'aquestes trobades.

(74) Un dels qui l'ajudà fou Narcís de Carreras, qui li encarregà la versió d'un nou volum de les **Vides Paral.leles** de Plutarc.

(75) Sagarra considerava Riba com un amic i el defensava de les crítiques. Serrahima (1974:34) explica que quan un convidat criticà Riba a can Sagarra, aquest el tallà i li digué: *"Has de saber que en Riba és un gran escriptor, i que és un dels intel.lectuals més importants que ha tingut el país, potser el més important que ara tenim. I que, a més és un amic meu"*.

(76) V. Pau Riba. "El entierro: Riba como simiente". El Noticiero Universal, 12/7/1984. P. 16.

(77) Alguns estudis sobre Salvador Espriu són: Mª Aurèlia Capmany. Salvador Espriu. Barcelona, Dopesa, 1972; Josep Pla. "Salvador Espriu" a Homenots. 4ª sèrie. v. 29. p.203-242.; J.M. Castellet. Iniciació a la poesia de Salvador Espriu. Barcelona, Edicions 62, 1977; Joan Fuster. Contra el noucentisme. Barcelona, Crítica, 1977; AA.DD. Aproximació històrica al mite de Sinera. Barcelona, Curial, 1983.

(78) Salvador Espriu rebé el 1971 el Premi Montaigne atorgat per la Fundació FUS de Hamburg. El 1972 rebé el Premi d'Honor de les LLetres Catalanes i el 1980 la medalla d'or de la Generalitat. En morir era membre de l'Acadèmia de les Bones Lletres; president de l'Associació Internacional per la Defensa de les Llengües i Cultures Amenaçades, i "Doctor Honoris Causa" per les Universitats de Barcelona i de Toulouse.

(79) Per a conèixer les diferències d'estil entre Carles Riba i Salvador Espriu, v. l'estudi de M. A. Capmany (1972:78 i ss).

(80) V. Oriol Pi de Cabanyes. "J.V. Foix i la Catalunya ideal", Serra d'Or, 280. Gener 1983. p.31-33.

(81) Sobre J.V. Foix hom pot llegir: Pere Gimferrer. La poesia de J.V. Foix. Barcelona, 1974; J. Molas. La literatura catalana d'avantguarda. Barcelona, 1983; Josep Romeu. Sobre Maragall, Foix i altres poetes. Barcelona, 1984; la revista Serra d'Or publicà dos dossiers amb articles

diversos amb motiu del vuitanta i noranta aniversari del poeta respectivament, els mesos de gener dels anys 1973 i 1983.

(82) V. A. Cirici i Pellicer. "J.V. Foix i les arts plàstiques", Serra d'Or, 280. Gener 1983.

(83) *"El grup de Destino, amb l'Ignasi Agustí que era un dels caragirats més importants d'aquest país, intentà crear un moviment literari en castellà a Catalunya i pretenien que passés per català. Entre altres coses instauraren el Premi Eugenio Nadal de novel.la en castellà, a Barcelona, i això era un cop molt dur per a la cultura catalana"* (Entrevista amb Joan Triadó).

(84) Com ja s'ha vist, Agustí intercedí en favor de que Cruzet publiqués la versió de Verdaguer amb ortografia prefabriana i edició de bibliòfil.

V.2.2. Les revistes culturals.

A partir de 1939 la premsa és el menys representatiu que hi ha al país per causa de la seva sumissió al règim. La premsa no reflecteix ni la realitat espanyola ni la mundial, ni es fa ressò dels problemes dels ciutadans o de les seves opinions. Els periodistes, com molts escriptors, practicaren l'autocensura per evitar la censura oficial en la mesura del possible i, en certa manera, feien un mal periodisme exent d'imaginació i de capacitat creativa. Molts bons periodistes i col.laboradors assidus als diaris i revistes eren morts, empresonats, a l'exili, depurats o tenien la prohibició expressa d'escriure a la premsa (Terrón,1981:61 ss). Faltaven mestres intel.lectuals, no es podia analitzar la veritat i les pàgines dels diaris eren plenes de consignes, ordres i informacions dirigides. En l'àmbit legislatiu, foren derogades totes les lleis que permetien la llibertat de premsa.

Les noves lleis de premsa promulgades pel nou Estat totalitari foren fonamentals per a l'existència d'aquest clima dirigista, no només imperant a la premsa escrita. La Falange fou qui durant els primers anys del franquisme va tenir el poder sobre la premsa. Aquesta autoritat començà a minvar arran del canvi de signe en la IIª Guerra Mundial i de la victòria posterior dels Aliats. El poder de la Falange es concretà en la creació del Ministerio del Interior i el nomenament de Ramon Serrano Súñer com a ministre i cap de Premsa i Propaganda del partit (1); i amb la promulgació de la Llei de Premsa del 22 d'Abril de 1938 (2).

Aquesta llei fou el producte de la situació bèl.lica del moment i estigué inspirada en diversos decrets feixistes italians sobre el tema

(Terrón, 1981:55). Pretenia respectar la propietat privada dels diaris i revistes, però exercir-ne el control dels continguts. Per a poder realitzar-ho es creà la figura del director o gerent responsable que era nomenat pel govern i concentrava en la seva persona aquells delictes, errors o faltes en què pogués incórrer la publicació. Aquesta llei assentà les bases jurídiques que regirien tot allò referent a les possibilitats d'expressar, per mitjans escrits, les opinions i els judicis sobre fets de tot tipus.

La llei de 1938 donava poder absolut a l'Estat sobre la premsa, perquè el facultava per a:

* regular el nombre i extensió dels periòdics.

* intervenir en el nomenament del director.

* reglamentar la professió periodística (Registro Oficial de Periodistas, on havien d'estar inscrits tots aquells que volguessin exercir)

* censura prèvia que durà fins l'any 1966.

Tot això significava que la premsa estava al servei de l'Estat, per a defensar-lo dels atacs enemics, interns o externs. Durant els primers anys del franquisme la funció política de la premsa estigué condicionada als esdeveniments de la IIª Guerra Mundial i al desenvolupament del les actuacions internacionals per la raó senzilla que el règim, durant i després de la guerra civil, s'havia identificat amb els discursos, símbols, i ideologia dels règims feixistes alemany i italià. Quan aquestes potències començaren a perdre terreny, va caldre demostrar, des de la premsa, que el franquisme no pensava deixar ni una sola de les conquestes que havia assolit en guanyar la guerra, però alhora havia de

desmarcar-se dels antics aliats per por que els possibles vencedors no envaïssin també Espanya. Aquesta situació provocà un desplegament de consignes (3) importantíssim (Terrón,1981:69), ja que convenia que la població s'assabentés ràpidament de com es modificaven, subtilment, les posicions polítiques dels governants espanyols en matèria de política internacional.

La premsa escrita, i també la ràdio, serví *"de agencia de socialización difusa y secundaria"* (Terrón,1981:66). Es a dir, que per la seva capacitat d'informar -o desinformar- la premsa pot ser, alhora, el transmissor de pautes polítiques, socials i culturals d'una manera impersonal. La premsa reiterà fins a la sacietat que el país progressava gràcies al general Franco, artífex de la pau; imposà costums morals, els de l'Església reaccionària del moment; i atacà tot allò que suposés o introduís diferències dins de la "unidad de la pàtria".

La premsa contribuí a refermar la imatge que volia donar el règim franquista de catòlic i anticomunista, alhora que assegurà que els espanyols no eren madurs, que es mataven a la menor oportunitat i que a persones així calia tractar-les paternalment però amb mà dura, perquè d'altra manera seria el caos. Per tant, la premsa oficial, que era tota la que hi havia i comptava, perquè es podia vendre lliurement, s'ocupà durant la major part de la primera dècada del franquisme *"a mantener intacta la integridad fundamental del régimen de cara a la población por encima de los acontecimientos internacionales, y (...) por encima de los ajustes políticos e ideológicos que aquel tuvo que realizar para adecuarse a la nueva situación"* (Terrón,1981:79).

Aquest panorama era vigent no només per a la premsa d'informació general, sinó per la de tot tipus, que es feia ressò de l'ambient

general polític, moral, cultural, etc. Així, les revistes de caràcter literari i cultural s'ocuparen de mostrar, també, els interessos del règim en aquests assumptes i imposaren un tipus de literatura, aficions musicals, estètica pictòrica i arquitectònica, etc.

La premsa clandestina, en general, reflectí les tendències contràries a les modes marcades per la premsa de lliure compra. I és que les publicacions literàries permeses havien de referir-se, com a màxim, al segle XVIII, i les musicals havien de parlar de la música composta fins al segle XIX. Les altres publicacions que patiren una censura més lleugera foren les de caire tècnic i científic i també la premsa dominada per l'Església catòlica, gràcies a una circular de la Vicesecretaría de Educación Popular del 25 de març de 1944.

a) Les revistes clandestines.

No ens referirem a la premsa política clandestina editada pels partits polítics reorganitzats a la clandestinitat o que era introduïda des de l'estranger (4), ni a les revistes erudites com **Estudis Romànics** de l'Institut d'Estudis Catalans, sinó a la premsa clandestina de tipus cultural que és el que hom tracta en la recerca.

Aquesta premsa clandestina solia estar dedicada a la literatura i l'art i als afers universitaris generalment, i reflectia les opinions i punts de vista d'aquelles persones que estaven en desacord amb el règim, que no disposaven de tribunes públiques on expressar-se i donar a conèixer llurs parers i, per tant, si volien gaudir d'un públic, molt mínim, havien d'arriscar-se a editar revistes a la clandestinitat, amb

el conseqüent risc de multa, empresonament, interrogatoris, retirada del passaport, etc.

Les revistes clandestines a Catalunya foren poc importants en nombre i en volum i en ressò popular. Tractaven temes minoritaris i arribaven a una minoria d'iniciats, amics o parents, que ja estaven connectats entre ells gràcies a les tertúlies literàries, els cursos universitaris, etc. Aquestes publicacions eren repartides a mà, per subscripció i no eren, per norma general, gaire ben impreses per causa de la manca de paper, perquè eren escrites a màquina, editades en ciclostil, etc. O bé era tot al contrari: gaudien d'una presentació excel.lent, amb paper de gran qualitat, que era l'únic que es podia comprar sense necessitat de permisos oficials. Totes aquestes revistes, a banda que predicaven uns corrents estètics que estaven en franca oposició amb els defensats pel règim, tenien, encara, un altra handicap que les feia il.legalitzables: eren escrites en català, idioma proscrit.

Cal remarcar que foren purament testimonials, que la població n'ignorava l'existència i que la seva importància rau en el fet que "desentonaven" de la política oficial, que demostraven que hi havia persones que pensaven diferentment que els intel.lectuals del règim i que buscaven totes les escletxes i oportunitats per a fer-ho saber i exercir el "dret de picar de peus". La influència que tingueren fou nul.la i llur vida, en general, fou curta. Però allà hi feren les primeres armes literàries alguns futurs poetes, artistes, crítics i escriptors, i per a ells, tenir una tribuna on explicar-se era una porta oberta a l'esperança, que els ajudà a resistir aquells anys de censura, de consignes i d'obscurantisme. Des de les revistes clandestines